મોહિનીએ પેટીમાંથી એક કાગળ કાઢીને કહ્યું:—"જૂઓ, એ સાથે આ કરારપત્ર પણ મેં તે દુષ્ટ રણધીર પાસેથી લખાવી લીધું છે. એ પત્ર વાંચવાથી તમો સર્વને મારી ઐયારીની ખાત્રી થઇ જશે."

વીરસિંહે કહ્યું:–"આથી આપણું શું વળવાનું છે? હું તો ધારૂં છું કે, આ પત્ર તદ્દન નકામું જ છે."

મોહિનીએ કહ્યું:–"એ પત્રનો મર્મ જાણવાને હજી તમને ઘણા વખતની જરૂર છે. હજી તમે બાળક છો, તેથી તમને આ પત્રની કિંમત સમજાતી નથી. ઐયારીને અને તમને હજારો ગાઉનું છેટું છે."

વીરસિંહે પૂછ્યું:–"એટલે, તમે શું કહેવા માગો છો."

મોહિનીએ કહ્યું:–"સાંભળો, મેં સુશીલાનો કે જે પ્રથમ રણધીરને ઠગવાનો વેશ ધારણ કર્યો હતો, તે વેશ ધારણ કરીને સભામાં જઇશ તથા મહારાજને રણધીરના સંબંધમાં બધી હકીકત કહી સંભળાવીશ. પણ એ પહેલાં બાબુ સાહેબને કોઇ પણ પ્રકારે તે મહારાજાના મંત્રીને કેદ કરી પોતાને મંત્રીનું રૂપ ધારણ કરવું પડશે અને ત્યાર પછી તેમની સભામાં જઇને તેમને મદનની પ્રશંસા તથા રણધીરની નિંદા કરવી પડશે. ત્યાર પછી આપણા ચારે ઐયારોને રણધીરના ઐયારોનો વેશ ધારણ કરી તે રાજાની સભામાં આવી પડશે કે, રણધીર એક વેશ્યાની સાથે પોતાના બે ઐયારો સહિત ન્હાસી ગયો છે, તે પહેલાં હું પણ પ્રથમથી જ ત્યાં જઇને કહી દઇશ કે, રણધીર વેશ્યા સાથે ન્હાસી ગયો છે. આમ કરવાથી મારૂં કહેવું ચોક્કસ અસરકારક નિવડશે. આપણી આ ચાલાકીથી રણધીરપરથી મહારાજાનો વિશ્વાસ ઉઠી જશે અને આપણું કામ ઘણી જ સરળતાની સાથે થઈ શકશે. તથા છેવટે મહારાજા સર્વ વિષયોથી કંટાળીને રમાની સાથે મદનનાં લગ્ન કરી નાખશે."

વીરસિંહે કહ્યું:–"એ બધી વાતો તો અમલમાં મૂકવા જેવી છે. પરંતુ રમા વિના એ વાતો પૂરી થાય તેવો કશો પણ સંભવ જ નથી. અત્યારે રમા ક્યાં છે તથા કોના પંજામાં સપડાઇ છે, તે જાણવાની આપણને ખાસ જરૂર છે. તે જાણ્યા સિવાય આપણું કામ કોઈ પણ રીતે ફતેહ થાય તેમ નથી."

મોહિનીએ કહ્યું:–"હા, હું એ કહેતાં જ ભુલી ગઇ હતી. આજે મને રમલ ફેંકતા જણાયું છે કે, થોડા વખતમાં આપણા પર એક ભયંકર આફત આવી પડશે. પણ ખરી રીતે એ આફતથી આપણા કાર્યમાં ઘણો જ લાભ થશે તથા આપણને રમા પણ સહજમાં મળી શકશે."

મદને એ પ્રકારની લાલસાથી કહ્યું:–"તે શું થશે વારૂ?"

મોહિનીએ કહ્યું:–"જો તમે પ્રથમ મને કાંઇક ઇનામ આપો તો તે સર્વ હકીકત કહી સંભળાવું."

મદને કહ્યું:–"તું જે માગે તે ઇનામ આપવાને હું તૈયારછું."

મોહિનીએ કહ્યું:–"હું શું માગું?"

મદને કહ્યું:–"ના, તું જે માગે તે આપવામાં હું કદાપિ પાછો હઠીશ નહિ. તારે જે જોઇએ તે માગી લે."

મદને કહ્યું:—"તું જે માગે તે ઇનામ આપવાને હું તૈયાર છું."

મોહિનીએ કહ્યું:—"હું શું માગું?"

મદને કહ્યું:—"ના, તું જે માગે તે આપવામાં હું કદાપિ પાછો હઠીશ નહિ. તારે જે જોઇએ તે માગી લે."

મોહિનીએ કહ્યું:–"હું કેવળ તમારી કૃપાનીજ અભિલાષા ધરાવું છું."

મદને કહ્યું:–"મારી કૃપા? હું તો તમારાથી નાનો છું. મારાથી તમારા પર શી કૃપા કરી શકાય તેમ છે?"

મોહિનીએ કહ્યું:—"હવે તમે ચિંતા ન કરો. તમારી રમા તમને થોડાક વખતમાં જ મળી જશે."

મદન અત્યંત આનંદિત થઇને બોલ્યો:—"રમા મળશે ? મારી મોહિની રમા મને ક્યારે મળશે ?"

મોહિનીએ કહ્યું:—"હા—હમણાં થોડા સમયમાં જ તમારી મનોહારિણી રમા તમને મળી જશે."

મદને કહ્યું:—"એવાં મારાં અહોભાગ્ય ક્યાંથી હોય કે મારી રમા મને આવી મળે અને મારા હૃદયમાં વ્યાપેલા વિયોગના પ્રચંડ અગ્નિને પોતાના દિદારના દર્શનથી શીતલ કરે ?"

બાપૂ સાહેબે કહ્યું:—"મદનરાજ ! એમાં ચિંતા કરવાનું કશું કારણ જ નથી. જે વસ્તુની તમે રાત્રિદિવસ ઝંખના કર્યાં કરો છો, તે તમને હવે સહજમાં જ મળી જશે. 'જે જેના મનમાં તે તેની પાસે' એ લોક કહેવત પર પૂરતો ભરોસો રાખો. વિશ્વાસથી તથા પ્રયત્નથી પ્રત્યેક કાર્ય સિદ્ધ થઈ શકે છે. નિરાશા અને આળસથી કશું પણ કરી શકાતું નથી. જ્યાં સુધી અમારા જીવમાં જીવ હશે ત્યાં સુધી અમે તમારી ઇચ્છિત વસ્તુ લાવી આપવામાં કદાપિ પાછા પડીશું નહિ. મોહિની મહા ચાલાક છે. તેના જેવી અક્કલમંદ ઓરત મેં આખી દુનિયામાં જોઇ નથી. જ્યારે તે તમારે પડખે ચઢીને મદદરૂપ થઈ ઉભી છે, ત્યારે તમારે ચિંતા કરવાનું શું કારણ છે ? હવે અમારા વચનોમાં વિશ્વાસ રાખી શાંતિથી આરામ લો, અમે તમારી પ્રાણેશ્વરીને થોડા સમયમાં જ તમારી સેવામાં હાજર કરી આપીશું. તે દુનિયાના ગમે તે ભાગમાં છૂપાઈ હશે, તો પણ તેનો પત્તો મેળવવામાં અમને કશી અડચણ આવશે નહિ."

વીરસિંહે કહ્યું:—"પ્રયત્ન કરવા ઉપરાંત પરમાત્માની કૃપાની પણ પરમ આવશ્યકતા છે, તેના વિના મનુષ્યથી તરણું પણ તોડી શકાતું

નથી. સ્વયંભૂ સચરાચરની લીલા અપરંપાર છે અને તેજ મનુષ્ય-માત્રનો સંતાપ, શોક, પીડા આદિ દૂર કરીને શાંતિ તથા સુખ આપી શકે છે."

સુંદરસિંહ બોલ્યોઃ—"મને પણ વીરસિંહની વાતપર પૂરતો વિશ્વાસ છે. ઇશ્વર સર્વ સારૂં જ કરે છે."

આ પ્રમાણે વાતચીત ચાલી રહી હતી, એવામાં એકાએક ઘણા જ વેગની સાથે વાવાઝોડું ઉત્પન્ન થયું અને પૃથ્વી કંપવા લાગી. સર્વ ભૂમંડળ ડોલંડોલ થવા લાગ્યું, વજ્રના આઘાતો થતા હોય તેવો ભાસ થવા લાગ્યો તથા ઘોર અંધકાર છવાઇ ગયો. વાચક વર્ગ ! આવા અંધકારમાં અમારી લેખિની પણ અટકી પડી.

પ્રકરણ ૨૪ મું

બુરા કામનું પરિણામ

મહા નદીનો ઓઘ ઘુઘવતો ચાલ્યો જાએ,
કાળચક્રનો ત્હાં પડે ચીલો ન જરા એ.
ગગન ચુમ્બી ગિરિરા જ્યઘડયો કઠ્ઠણ પથરાએ.
કાળ તણું ત્યાં ચક્ર ઘસાઇ ખાંડું થાએ.
ધ્યાન ધરતો ઉંચું પડયો નભ જાણી નિહાળેઃ
સિંધુરાજ ગંભીર ઘોષ કરતો કંઈ મ્હાલેઃ
કાળચક્ર જે ઘૂમે ન્હાનું શું ત્હેની નજરેઃ
હસી મન્દ તે જાણી લગીરે મન તે ન ધરે.

નરસિંહરાવ

આજે તો પિશાચપૂરીનો દોરદમામ કાંઇક અલૌકિક જ ભાસતો હતો. તેની શોભાનો આજે કશો અવધિ જ રહ્યો નહોતો. પ્રિય વાંચકો, આજસુધી તો આપે અતલ લોકનું નામ કેવળ પુરાણોમાં અથવા તો પુરાણોના અભ્યાસી પુરાણીઓ દ્વારા જ સાંભળ્યું હશે, પરંતુ અત્યારે અમારી સાથે ચાલો એટલે અમો આપ સર્વને તે અલૌકિક ભૂમિનો સાક્ષાત્કાર કરાવી આપીએ. જૂઓ, પૃથ્વીપરથી પોતાની સત્તાની આજ્ઞને સંકેલીને ભગવાન સવિતાનારાયણ અસ્તાચલના શિખર પ્રતિ પ્રયાણ કરી ચૂક્યા છે અને અર્ધ ઉદિત ચંદ્રમા પ્રાચી અથવા પૂર્વ દિશાના લલાટસ્થાનનો પરિચય કરાવી રહ્યો છે તથા તેમાંનું શ્યામ-કલંક મૃગમદ–કસ્તૂરીનું બિંદુ બનીને એક પ્રકારની અનુપમ ઉપમાને પુષ્ટિ આપી રહ્યું છે. અરુણવર્ણ પૂર્વ દિશા પ્રૌઢા માનિની નાયિકાનો ઉપહાસ કરી રહી છે.

આજે અતલલોકમાં–વર્ત્તમાન પિશાચપૂરીમાં કદરૂપા, કાળા, કુટિલ કઠોર, કામી આદિ અનેક પ્રકારના પાપી પિશાચો તથા કેટલાક જાડા, લાંબા પહોળા, ઉંચા, કદાવર અને બદશિકલ દાનવો દૃષ્ટિગોચર થઇ રહ્યા છે. કોઇનું મુખ સુવ્વરના આકારનું છે તો કોઇ બે મુખવાળા, કોઈ ચાર મુખવાળા તેમજ કોઇ કોઈ નવ મુખવાળા રાક્ષસો પણ જણાય છે. કોઇના પેટમાં મુખનો ઉદ્‌ભવ થયેલો દેખાય છે, કોઈ ત્રણ આંખવાળા પણ જણાય છે. કોઇ કોઈ દાનવોના કંઠમાં પણ લોચનોનાં દર્શન થઇ આવે છે. કેટલાક નિર્દય અને મમ-તાહીન પિશાચો ઘોડા, ભેંસ, ઉંટ, બકરી, કૂતરા, હાથી, વાઘ તથા ચિત્તા આદિ પશુઓના ચામડાંથી પોતાના શરીરને ઢાંકીને બેઠેલા છે, તેમજ કેટલાક તદ્દન નાગા પણ જણાય છે. કેટલાક દુકાળીયા દાનવો સાપ, વાઘ, ચીતા, ગધેડાં, કૂતરા આદિ અપૂર્વ વાહનોપર સ્વાર થઇને

તે પૂરીને અલંકૃત કરી રહ્યા છે. ચારે તરફ નાચ અને ગાવાનો કોલાહલ મચી રહ્યો છે, કોઈ મદિરાથી ઉન્મત્ત બની ગયા છે તો કોઈ મદિરાનું પાન કરી રહ્યા છે. મદિરાની અનર્ગલ ધારાઓ વહી રહી છે. કેટલાક રાક્ષસો મળીને મદિરાની દીવાલોપર દીવા સળગાવી રહ્યા છે. કેટલાક એકઠા મળીને અનેક પ્રકારનાં પશુ પક્ષિયો મારી તેમનું માંસ શેકીને ભોજન કરી રહ્યા છે. કેટલાક તો કાચું ને કાચું માંસ આરોગવાના વ્યવસાયમાં ગુંથાયલા છે. સુગંધિત ધુપના ધુમાડા ગલિયો તથા ઘરોને સુગંધિત કરી રહ્યા છે, કેટલાંક ફાનસોમાં રંગ બેરંગી દીવા સળગી રહ્યા છે. રસ્તામાં ગુલાબ તથા કેવડાનું જળ છંટાવી દીધું હતું.

જે સ્થળે તે પિશાચોનો સમુદાય એકત્ર થયો હતો, તે સ્થળે મહા ભયાનકતાનો ભાસ થઈ આવતો હતો. અનેક પ્રકારનાં પ્રાણીઓના હાડકાંના મોટા ઢગલા પડેલા હતા. તેમજ કેટલાંક પ્રાણીઓ મરણના મુખમાં જવાની તૈયારી કરી રહ્યાં હતાં. તેમના આર્ત્તનાદથી આકાશમંડળ કંપી ઉઠ્યું હતું. લોહીની નદીઓ વહી રહી હતી. કેટલીક પિશાચિકાઓ તથા પિશાચનંદિનીઓ તે શોણિતસરિતાનું પાન કરી રહી હતી તથા કેટલીક તેમાં પોતાનાં વસ્ત્રો પણ રંગી રહી હતી. કેટલાંક નાનાં નાનાં માનવ બાળકોનો નિર્દયતાથી ઉગ્રરૂપધારક શયતાનો પોતાની તીક્ષ્ણ તલ્વારથી ઘાત કરી રહ્યા હતા. તેમના રૂદનથી હૃદય સ્તબ્ધ થઈ જતું હતું. સર્વત્ર હાહાકાર અને આર્ત્તનાદ સાંભળવામાં આવતા હતા. તે ઉપરાંત કેટલીક પિશાચિલલનાઓ પણ પોતપોતાના મહાલયોપર ઉભીને તે પૂરીની શોભાનું અવલોકન કરી રહી હતી.

રૂપવતી રમાને જ્યાં કેદ કરવામાં આવી હતી તે ભવનની ડાબી બાજૂએ તે પિશાચરાજનો એક પરમ મનોહર બગીચો હતો. તેની

શોભા પણ આજે અતિ અપૂર્વ ભાસતી હતી. ચારે તરફ ક્યારડાઓમાં ગુલાબ, બેલા, ચમેલી, મોગરો, જાઇ, જૂઈ, મલ્લિકા, ચાંદની આદિ અનેક પ્રકારનાં ફૂલો ખીલી રહ્યાં હતાં તથા તેમાંથી સુગંધના ફૂવારા છૂટી રહ્યા હતા. એ બગીચાના મધ્ય ભાગમાં એક ત્રીસ બત્રીસ હાથનો નીલમ માણિક્ય જડિત અતિ મનોહર ચબુતરો બનાવવામાં આવ્યો હતો; અને તેની ચારે બાજૂએ ચાર બિલ્લોરના હોજ બનાવવામાં આવ્યા હતા. તે હોજમાં સ્વચ્છ જળ ભરી રાખવામાં આવ્યું હતું તથા પ્રત્યેક હોજમાં પન્નાનો એકએક પુરુષ બનાવવામાં આવ્યા હતો તથા તેમના દરેકના અનેક રત્નોથી જડેલા ગુચ્છા આપવામાં આવ્યા હતા. તે ગુચ્છાના પ્રત્યેક પત્રામાંથી સુવર્ણરંગી જળની ધારાઓ ફૂવારાના આકારમાં છૂટી રહી હતી. ચારે તરફની દીવાલોના દ્વારપર સોનાની ટટ્ટીઓ બાંધવામાં આવી હતી અને તેના અંતર્ભાગમાં રંગબેરંગી દીવાઓ સળગાવીને એક જાતની મનોહર રોશની કરવામાં આવી હતી. આ સર્વ કારણોથી ત્યાં રાત્રિ હોવા છતાં પણ દિવસ હોવાનોજ ભાસ થઈ આવતો હતો.

પચાસ પિશાચિકાઓનું એક ટોળું એ બાગની રક્ષા કરી રહ્યું હતું. તેઓ સર્વ ખાસ મદિરાનું સેવન કરી મદોન્મત્ત હાથીની પેઠે ઉન્માદિની બની ગઇ હતી તથા ઘણા જ વિકટ સ્વરથી નિશાની નિઃસ્તબ્ધતાનો ભંગ કરીને નીચેનું અતિ અશ્લીલ તથા તુચ્છ ભાવના ભરેલું ગાન ગાઈ રહી હતી.

તર્જ:—"તેગ઼ જ઼ન શેરમન નેક નામ આઓ આઓ:"

આઓ સબ ખૂબ ભુને બૈલ ભેંસ ખાઓ ખાઓ:
પીકે ખૂન તાજ઼ા તાજ઼ા નાચો ઔર ગાઓ ગાઓ:
આઓ હાં આઓ—આ અ અ આ.

હડ્ડિયાં ચલાઓ સબ મિલ કડ્કડ્કડ્ પ્યારા;
અહાહાહાહા કરો મદવા પાન.
ઇસ આન, ઇસ આન, ઇસ આન, ધુમ આજ હૈગી—
પ્યાલા લાવો મદકા બને મતવાલા;
પીલે અલબેલે લેલે.
પ્યાલા લાવો મદકા બને મતવાલા.
આજ મચી હૈ ધુમ પૂરીમેં ભૂતરાજકી શાકી—આઓ સબ,

એ સમયે પિશાચપૂરીમાં એવું એક પણ મનુષ્ય નહિ હોય કે જેણે પિશાચનાથના વિવાહોત્સવમાં આનંદપૂર્વક ભાગ નહિ લીધો હોય. પણ કેવળ રમા ડાબા કરકમળ પર ડાબો ગાલ રાખીને કાંઇક ચિંતામાં ડૂબી રહી હતી એ સમયે રમાના મંદિરની પૃથ્વી ફાટી તથા મદન આદિ સર્વને લઇને પિશાચપતિ પ્રકટ થયો.

પિશાચે પ્રકટ થતાંની સાથેજ કહ્યું:–"લે પ્યારી, તારી કામનાને હું પૂર્ણ કરી આવ્યો છું."

રમાએ કહ્યું:—"વારુ, હાલ તરત તો તેમને બધાને મેં પ્રથમ કહ્યા પ્રમાણે કારાગૃહમાં મોકલી આપો અને તે સાથે લગ્ન કરવાની બધી તૈયારીઓ એકદમ કરાવી નાખો. હવે વિના કારણ વિલંબ ન કરો."

પિશાચપતિ મદન આદિ સર્વને લઇને કારાગૃહ ભણી ચાલ્યો ગયો એટલે રમા પણ તરતજ તેની પાછળ પાછળ ચાલી નીકળી. પિશાચપતિ પ્રથમ જણાવેલા પેલા બગીચામાં જઈ પહોંચ્યે. ત્યાં જઇને તેણે એક ઘટાદાર વૃક્ષોની ઝાડીમાં પ્રવેશ કર્યો. એ ઝાડીના ઝુંડમાં એક છુપો દરવાજો હતો; અને તે દરવાજા સાથે લોઢાના કાંટાદાર સળીયા જડવામાં આવ્યા હતા તથા તેના અંદરના ભાગમાં પણ ભય-

કર અંધકાર વ્યાપેલો જોવામાં આવતો હતો. એ દરવાજા પર કાળા પત્થરના એક સ્વારની પ્રતિમા રાખવામાં આવી હતી. તે સ્વાર પાસેની બીજી એક મનુષ્યમૂર્તિ પર પોતાની તલ્વારનો આઘાત કરવાના ઉદ્દેશથી આગળ ધસી રહ્યો હોયની ! એવોજ ભાસ થઇ આવતો હતો. તે મનુષ્યનું મસ્તક પેલા સ્વારના પગ પર આવી પડેલું હતું. આ સર્વ પિશાચપતિની માયાનો જીવતો જાગતો નમુનો જ હતો.

પિશાચે તે પડેલા મનુષ્યના મસ્તક પર એક ઠોકર મારી એટલે તરત જ વજ્રઘાતના સમાન ભયંકર ધ્વનિ થયો અને તે મૂર્ત્તિ ઉઠીને ઉભી થઇ તથા તે દરવાજો પણ વચ્ચેથી બે સરખા ભાગમાં વહેંચાઇ ગયો.

પિશાચે મદન તથા તેના બધા સાથીઓને તેમાં બંધ કર્યા. તે લોકોના અંદર જવા પછી દરવાજો પાછો પોતાની મેળેજ બંધ થઇ ગયો અને તે મનુષ્યની મૂર્ત્તિ પુનઃ પહેલાંની માફક ગોઠવાઈ ગઇ. ત્યાર પછી પિશાચપતિ તે બગીચાના દરવાજામાંથી માયાપૂરીમાં ચાલ્યો ગયો.

પિશાચના જવા પછી રમા તે દરવાજા પર આવી અને જેવી રીતે પિશાચે તેને ઉઘાડયો હતો તેવીજ રીતે ઉઘાડયો. આ સમયે બીજા બધાં ગભરાઇ ગયાં હતાં પરંતુ ચાલાક મોહિની પૂરતી રીતે હોશમાં હતી.

રમા તે કેદખાનામાં જઈને કહ્યું:—“પ્રાણપ્રિય મદન ! અત્યારે વાતચીત કરવાનો સમય નથી. હું ફક્ત એટલુંજ કહેવા માગું છું કે, જો તમે બધા તમારા જીવ બચાવવા તથા મને છોડાવવા માગતા હો, તો એક ક્ષણની પણ ઢીલ કર્યા વિના મારી સાથે ચાલ્યાં આવો અને હું જે ઉપાય બતાવું તેમ કરો. નહિ તો જો આ દુષ્ટ પિશા-

ચને માલૂમ પડી જશે તો તે એકદમ અહીં આવી ચઢશે અને આપણા સર્વના જીવ લેશે, મારા પ્રાણ જશે એની સાથે તમારે પણ ભયંકર યંત્રણા ભોગવવી પડશે, એ પિશાચ ઘણોજ ભયંકર છે, માટે તેનાથી ચેતીને અહીંથી છટકી જવું ઉચિત છે."

મોહિનીએ કહ્યું:—"તું જેમ કહીશ તેમજ કરવામાં આવશે." આમ કહી તેણે **મદન**ના **ઐયારો**ને દવા સુંઘાડીને હોશમાં આણ્યા અને ત્યાર પછી **મદન**ને ઉદ્દેશીને કહ્યું:—"પ્યારા **મદન**! જો આખી જીંદગી સુધી સુખ ભોગવવું હોય તો અહીંથી એક ક્ષણનો પણ વિલંબ કર્યા વિના સત્વર ચાલી નીકળો અને **રમા** કહે તે પ્રમાણે કરતા આવો. **રમા** અત્યારે આપણને બચાવવા માટેજ અહીં આવી છે."

સર્વ જનોની સાથે **મદન** તથા મોહિની ઉભય બહાર આવ્યાં અને **રમા**ની સાથે ચાલતાં થયાં. **રમા** તેમને તે વિચિત્ર સ્વાર પાસે લઇ આવ્યા પછી બોલી:—"તમારામાંથી જે પુરુષ આ સ્વાર પાસે જઇને તેના મુખમાંથી આગ નીકળતી બંધ કરી શકશે તેના હાથથીજ તમામ કામ પૂરૂં થઇ શકશે. પણ હવે આ સ્થળે વિના કારણ વિલંબ કરવાથી પરિણામ ભયંકર આવે તેવો સંભવ રહે છે,"

આ સાંભળીને પ્રથમ **બાબૂસાહેબ** તે સ્વાર પાસે ગયો, પરંતુ સ્વારના મુખમાંથી આગ નીકળતી બંધ થઇ નહિ. ત્યાર પછી સર્વ ઐયારો એક પછી એક તે સ્વાર પાસે ગયા, પણ તેમના તે સર્વ પ્રયત્નો નિષ્ફળ નિવડયા. પછી છેવટે **મદન** પોતે તે સ્વાર પાસે ગયો એટલે તરત જ તેના મુખમાંથી આગ નીકળતી બંધ થઇ ગઇ એ જોઇ **રમા** અત્યંત આનંદિત થઇને કહેવા લાગી કે:—

"પ્રિયતમ ! હવે વિલંબ ન કરો. આ અશ્વના મુખ પર ઠોકર મારો એટલે આ સ્વારના બે ટુકડા થઇ જશે. પણ ત્યાર પછી એ ટુકડા એકઠા થવા ન પામે એની ખાસ સંભાળ રાખજો. તે સ્વારને તરતજ અશ્વ પરથી નીચે ફેંકી દેજો અને તમે સ્વાર થઇ જજો. આ કાર્ય કરવામાં જો તમે જરા પણ ગફલત કરશો તો કામ બગડી જશે અને તે સાથે તમે એક ધગધગતા અગ્નિના કુંડમાં પડીને ભસ્મ થઇ જશો. ઉપર બતાવેલી રીત પ્રમાણે કામ કરશો તો સ્વારના હૃદયમાંથી એક સોનાનો પત્ર તથા અંગૂઠી મળી આવશે. તે પત્ર અને અંગૂઠીને તમે તરત જ તમારા હાથમાં લઇ લેજો."

મદને રમાના કહેવા પ્રમાણે ક્ષણવારમાં બધાં કામો પતાવી દીધાં એટલે તે સ્વાર અદૃશ્ય થઇ ગયો અને પેલો અશ્વ સજીવન થઇ ગયો તથા રમાના કહેવા પ્રમાણે સોનાના પત્ર અને અંગૂઠી મળી આવ્યાં.

ત્યાર પછી રમાએ કહ્યું:–"પ્રાણનાથ ! આ પત્રમાં જે કાંઇ લખ્યું છે, તે સર્વ સાવચેતીથી સત્વર સમાપ્ત કરો. પણ એમાં જરા પણ ગફલત થવા દેશો તો તરત જ આપણા બંધાના જીવ જશે."

મદને તે પત્ર લઇને વિચારપૂર્વક વાંચવા માંડ્યો. તે પત્રમાં લખ્યું હતું કે:—

"આ માયાના નટ કરનાર માનવીએ મધ્ય રાત્રિ થતાં પહેલાં જ પોતાના કાર્યની પૂર્ણાહુતિ કરી લેવી જોઇએ. કારણ કે મધ્ય રાત્રિ વીત્યા પછી પિશાચોના સમય આવી લાગવાથી તે કાર્ય કોઇ પણ પ્રકારે સિદ્ધ થઇ શકતું નથી. પ્રથમ સ્વારના હૃદયમાંથી સોનાના પત્ર સાથે મળી આવેલી અંગૂઠીને પોતાના ડાબા હાથની છટ્ટી વધા-

રાની આંગળીમાં પહેરી લેવી અને પછી જે ચબુતરા પર સ્વાર ઉભો હતો તે ચબુતરાને ખોદવો. જો કે એને ખોદતી વેળાયે એમાંથી અગ્નિ પ્રકટ થશે, પણ તે અગ્નિથી ડરીને કાર્ય પડતું મૂકવું નહિ. કારણ કે એ અગ્નિ પેલી અંગુઠીની સહાયતાથી કશી ઇજા કરી શકશે નહિ. કોઇ પણ પ્રકારનો ભય રાખ્યા વિના એ અગ્નિકુંડમાં ઝંપલાવવાથી અગ્નિ આપોઆપ હોલવાઈ જશે તથા તે કુંડમાંથી બે બાણ તથા લોઢાનું એક ધનુષ મળી આવશે તે વસ્તુઓને માયા નષ્ટ કરનાર મનુષ્યે તરતજ પોતાની પાસે લઈ લેવી તથા પેલા સ્વારવાળા અશ્વ પર સ્વાર થઇને તેની પીઠ પર હાથ ફેરવવો એથી તે અશ્વ બીજા સ્વાર પાસે જઈ પહોંચશે. એ વખતે ઘણીજ સ્ફુર્તિની સાથે તે સ્વારના શિર પર લખેલા અગ્નિના અંગારા સમાન ચળકતા ત્રણ સુવર્ણાક્ષરોમાંના મધ્ય અક્ષર પર તથા એક પક્ષી પર પોતાની પાસેના બાણનો આઘાત કરવાથી તે સર્વ તરત જ નષ્ટ થશે. અને તે સાથે આ સર્વ પૈશાચિક માયાનો પણ વિનાશ થશે. આ માયા નગરીના સર્વ દાનવો અથવા પિશાચો બળીને ખાખ થઇ જશે. પરંતુ આ સર્વ કાર્ય કરતી વેળાયે કોઇ પણ પ્રકારની ગફલત ન થઈ જાય તેની ખાસ જરૂર રાખવાની છે. જો ગફલત થઇ જાય તો મરણ સિવાય બીજો કશો પણ ઉપાય જ નથી. માટે માયાના નષ્ટ કરનાર માનવીએ આ સર્વ વિધિને બરાબર લક્ષમાં રાખવાનો છે.”

મદને એ પત્રને પુનઃ એક વાર બરાબર ધ્યાનપૂર્વક વાંચ્યો અને ત્યાર પછી તેણે પેલી અંગુઠીને પોતાની ડાબા હાથની છેડી આંગળીમાં પહેરી લીધી તથા તે પત્રમાં બતાવેલો સર્વ વિધિ તેણે શરૂ કરી દીધો. જ્યારે તેણે છેવટે પેલા સ્વારના મસ્તક પરના સોનેરી અક્ષર તથા પક્ષી પર નિશાન તાક્યું ત્યારે પેલો પિશાચપતિ તથા તેના

અનેક સોબતી પિશાચો સળગતા સળગતા મારો-કાપો; પકડો, છટકી ન જાય એવા એવા અનેક પ્રલાપો કરતા **મદન** પાસે આવી પહોંચ્યા. પરંતુ **મદન** તેમને જોવા છતાં પણ લેશ માત્ર પણ વિચલિત ન થયો. તે નિડરતાની સાથે હૃદયમાં એક પ્રકારના અદ્‌ભૂત સાહસને ધારણ કરી ઉગ્ર સ્વરૂપથી તે સ્થળે જ ઉભો રહ્યો. જેવું **મદને** તે પક્ષીને પોતાના બાણથી વીંધી નાખ્યું કે, તરત જ એક પ્રબળ ઝંઝાવાત ઉત્પન્ન થયો, આકાશ કંપવા લાગ્યું, વીજળી પડવા લાગી અને ભયંકર શબ્દો સંભળાવા લાગ્યા. આ ભયાનકતાના યોગે **મદન** તથા તેના સર્વ ઐયારો અજાયબીમાં આવી પડયા અને થોડા સમયમાંજ તેઓ બધા બેભાન થઇને પૃથ્વીપર ગબડી પડયા. તેમને આ ભયંકર દૃશ્ય જોવાનું ભાન પણ ન રહ્યું.

બે ચાર ઘડી વીત્યા પછી **મદને** ભાનમાં આવીને જોયું તો તેને જણાયું કે, તે પિશાચપૂરી તથા તેમાં વસતા કાળા, કુટિલ, ભયંકર કુરૂપ પિશાચો બળીને ભસ્મ થઇ ગયા હતા અને તેમનું નિશાન પણ કોઇ પણ સ્થળે જોવામાં આવતું નહિ. જે સ્થળે પિશાચપૂરીના મહા પ્રચંડ મહાલયો જોવામાં આવતાં હતાં તે સ્થળે અત્યારે શૂન્યતા સિવાય અન્ય કશું પણ જોઇ શકાતું નહોતું. અત્યારે પિશાચનો તે મનોહર બગીચો, ભયંકર કારાગૃહ અને વિશાળ મહાલય આદિ સર્વ અદૃશ્ય થયેલાં જણાતાં હતાં. **મદને** જોયું કે અત્યારે તે તે પિશાચપૂરીને બદલે પોતાની સહાયકા ઐયાર મોહિનીના તિલસ્મીગઢથી છ સાત કોસ દૂર આવેલા એક નિર્જન વનમાં આવી પહોંચ્યો છે.

પ્રકરણ ૨૫ મું

એક અજ્ઞાત વ્યક્તિ

તરણા ઓથે ડુંગર રે, ડુંગર કોઈ દેખે નહિ,
અજા જુથ માંહિરે, સમરથ ગાજે સહી—તરણા.
સિંહ અજામાં કરે ગર્જના, કસ્તુરી મૃગરાજન;
તલને ઓથે જેમ તેલ રહ્યું છે, કાષ્ટમાં હુતાશન;
દધિ ઓથે ઘૃતજ રે, વસ્તુ એમ છુપી રહી—તરણા.

ધીરો

રાત્રિના દશેક વાગ્યાનો સુમાર થવા આવ્યો હતો. ચારે તરફ અંધકારની છાયા છવાઇ ગઇ હતી. આકાશ તારાઓનાં ઝુમખાંના ઝુમખાં અતિશય મનોહર ભાસતાં હતાં અને તે જાણે મખમલપર સોનેર વેલીઓ તથા બુટ્ટાઓને ગુંથવામાં આવ્યા હોયની! એવો ભાસ કરાવતા હતા. રાત્રિ રમણીએ દિનનાયક પ્રતિ રોષ પ્રકટાવીને ચંદ્રના મુખને અંધકારની નીલરંગી સાડીથી છુપાવી દીધું હતું.

અનેક પ્રેમિક પ્રેમિકાઓ આ વિહારની બહારમાં એ રાત્રિને આનંદની રજની માની રહ્યાં હતાં. તથા અનેક વિયોગી યોગીઓ ઇંદ્રિયોને કાબુમાં કરી તથા મનના વિકારોને દબાવી દઈ કોઈ એકાંત સ્થાનમાં પોતાનાં પ્રિયજનોનું સ્મરણ કરી રહ્યા હતાં. વૃદ્ધ મનુષ્યોનાં કંઠમાંથી નીકળતો જીર્ણ અથવા ક્ષીણ સ્વર નવીન તરુણોને એક પ્રકારનો અણગમો કરાવી રહ્યો હતો. કેટલેક સ્થળે દીપક સળગી રહ્યા

હતા તથા કેટલાક રસિક જનોના ગૃહમાં નવયૌવના અંગનાઓના કંઠમાંથી નીકળતા સંગીતતા મનોહર શબ્દો સંભળાતા હતા. કેટલીક રસિક લલનાઓ તે અંધકારમયી રાત્રિ ગાઇ રહી હતીઃ–

" વિકટ વિષમ અંધકાર આ દશ્ય શું દેખાડયું;
વિધુ વિરહથી રજની વ્યાકુળ કરી
યુવતી–કુમુદિની મન કાં કરમાવ્યું. વિકટ.
રમ્ય અલૌકિક ઉજાસ વિદારી,
શાંતિ તણી સર્વ સત્તા સંહારી,
રૂપ. અતિ ભીષણ આ શું તેં ધાર્યું. વિકટ.
પતિ શૂન્ય વિભાવરી આ કરી,
ક્રોપ કરાળ અતિશય ધરી,
મન મુગ્ધ માનિની કેમ તેં માર્યું. વિકટ.

કેટલીક રમણીઓ પોતાના પ્રિયતમ સાથે અપૂર્વ પ્રકારનો મધુર વાર્તાલાપ કરી અનુપમ આનંદનો ઉપભોગ કરી રહી હતી. કેટલીક પતિ પ્રેમઘેલી પ્રમદાઓ પતિના આગમનની પ્રતીક્ષા કરી રહી હતી તથા કેટલીક અભિસારિકા કુલટા કામિનીઓ પણ સુપ્રસંગ પ્રાપ્ત થવાથી પોતાની ઇચ્છાને તૃપ્ત કરવાનો સમય જોઈ રહી હતી. કેટલીક રમણીઓ પોતાના રમણ સાથે અભિસાર કરવાના ઉદ્દેશથી ગૃહમાંથી બહાર નીકળી પડી હતી. અન્ય સર્વ મનુષ્યો શાંતિમયી આનંદદાયિની નિદ્રાદેવીની ગોદમાં અભિભૂત થઇને આનંદને લૂટી રહ્યાં હતા. સર્વત્ર શાંતિ અને નિઃસ્તબ્ધતાની છાયા છવાયલી જોવામાં આવતી હતી.

ચોર, લૂટારા અને નિશાચરોને યથેચ્છ રીતે વિહાર કરવાનો શુભ નસંગ પ્રાપ્ત થયો હતો. એ સમયે એક ભયંકર તસ્કર કોઇ એક પુરૂષના ઘરની દીવાલપર દોરડું ફેંકીને તે ઘરમાં પ્રવેશ કરવાની કોશિશ કર 'રહ્યો હતો. અંધકારની કાલીમાના યોગે તેના શરીરના

રૂપ રંગનો યથાર્થ પરિચય મળી શકતો નહોતો. પરંતુ તેમ હોવા છતાં પણ અમે અનુમાનની સહાયતાથી એટલું તો અવશ્ય કહી શકીશું કે, અત્યારે તે પુરૂષ તદ્દન કાળો પોશાક ધારણ કરીને એ સ્થળે આવ્યો હતો. તેની કમરપર કટાર લટકી રહી હતી અને ડાબી બાજૂએ એક પિસ્તોલ પણ તૈયાર હતી. માથાથી તે પગ સુધી તે તદ્દન કાળાં વસ્ત્રથીજ ઢંકાયલો હતો. અત્યારે તે એ ઘરમાં પ્રવેશ કરવા માટે વ્યાકુળ થઇ રહ્યો હતો. પરંતુ તેને તે ઘરમાં પ્રવેશ કરવાનું કારણ શું હશે, તેની કલ્પના સહજમાં કરી શકાય તેમ નહોતી.

એ પુરૂષ દોરડાંની સહાયતાથી તે ઘરમાં દાખલ થયો. જે ઘરમાં તે દાખલ થયો તે ઘરમાં પાંચ મુખ્ય દરવાજા હતા અને તે સર્વ દરવાજાપર લોઢાના મજબુત સળીયા જડી લેવામાં આવ્યા હતા. પ્રથમ તો એ મજબુત દરવાજાઓને જોઈને તે પુરૂષ હિમ્મત હારી ગયો અને ઘરમાં પ્રવેશ કરવાના અનેક વિચારો કરવા લાગ્યો. ઘણી વાર સુધી વિચાર કરવાથી તેના મનમાં એક દૃઢ નિશ્ચય થઇ આવ્યો તે પુરૂષ ત્યાંથી ખસીને તે દરવાજા પાસે આવ્યો. પ્રથમ તો તેને પહેલો, બીજો, ત્રીજો અને ચોથો દરવાજો બંધ જોવામાં આવ્યો, પણ તેથી તે લેશ માત્ર પણ નિરાશ ન થતાં પાંચમા દરવાજા પાસે જઇ પહોંચ્યો અને ધીમે ધીમે તેને હડસેલીને ખોલવાની કોશિશ કરવા લાગ્યો. આથી તે દરવાજો સહજમાંજ ઉઘડી ગયો અને તે પુરૂષ કોઇ પણ પ્રકારનો ભય રાખ્યા વિના તેમાં દાખલ થયો. પરંતુ જેવો તે તે દરવાજો ઉઘાડીને અંદર પેઠો કે તરતજ તે દરવાજો પાછો બંધ થઇ ગયો અને તે સાથે તેના બંધ થવાનો એક ભયંકર અવાજ પણ સંભળાયો. પરંતુ આમ થવા છતાં પણ તે પુરૂષનું મન જરા પણ વિચિલિત થયું નહિ.

પ્રકરણ ૨૬ મું

પ્રયત્નનો પ્રારંભ

"યત્ન થકી ઉદ્ધાર આતમા, યત્ન ઉદય આયુષ કેરો;
યત્ન વિના અહો મનુષ્ય પ્રાણિમાં, આ ભવમાં ફોકટ ફેરો:
જ્ઞાન તણું એ પ્રધાન સાધન, મોક્ષ માર્ગનો છે છેડો:
યત્ન તણી શી કહું બલિહારી ? દૈવ ઉપર ઘાલે ઘેરો:
યત્નદૂત અદ્‌ભુત દ્વાતાનો, વીરજનોનો વિમળ વિહાર
ભાગ્ય દેવિ પણ પ્રસન્ન સર્વદ યત્ન દેવ નરવર ઉપર.
જ્યમ વશ થાતાં વાર લગાડે, ત્યમ, વીરા, તું ધીરજ ધર:
અંતે જો તે નજર ચુકાવી, ચાલિ જાય બીજા ઘર,
નહિ એ તારી ભાગ્ય દેવિ પણ અભાગ્યની કંઈ માન ખબર:
છતાં ન હઠતો પાછળ યોદ્ધા, બંધ કરી પરિશ્રમનાં દ્વાર:
યત્ન યત્ન જીવનનું વીરા, યત્ન વિના સુનો, સંસાર.

મલબારી

એક તરફ સુવર્ણના અતિ સુંદર અને ભપકાદાર પલંગપર મનોહારિણી રમા તથા મન્મથાવતાર મદન વિરાજ્યાં હતાં અને તેમની સ્હામેના એક સામાન્ય હાથીદાંતના પલંગપર માયાવિની મોહિની, સુંદરસિંહ, બાબૂ ચંદ્રગુપ્ત આદિ સર્વ બેચારો કોઈ એક પ્રકારની ચિંતામાં નિમગ્ન થઈ શાન્ત ભાવ ધારણ કરી બેઠા હતા.

પ્રથમ મોહિની એ શાન્તતાનો ભંગ કરીને ગંભીર સ્વરથી કહ્યું:– “મારા વ્હાલા ઐયારો, આજે આપણે સર્વ આ સ્થળે શા કારણથી હાજર થયાં છીએ તેનો ગુપ્ત હેતુ તો તમારા સર્વના જાણવામાં આવી ગયો છે, એટલે એ સંબંધી વિશેષ વિવેચન કરવાની મારી ઇચ્છા નથી. પરંતુ હું અત્યારે કેવળ આપણાપર આવી પડેલી એક ફરજને અદા કરવાનો યોગ્ય ઉપદેશ આપવા ઇચ્છું છું. એ તો તમો સર્વ જાણોજ છો કે. વીરસિંહ આપણો એક પ્રબળ સહાયક છે અને તેની સહાયતાથી આપણે ઘણાં ઘણાં કાર્યોમાં સફળતા પણ મેળવી છે. વીરસિંહના ઉપકાર તળે આપણે સર્વ દબાયલાં છીએ. અત્યારે તે ઉપકારનો બદલો વાળી આપવાની આપણને એક અતિ અમૂલ્ય તક મળી છે. આજે દશ બાર દિવસ થયાં વીરસિંહ મંત્રીને ફસાવવાના ઉદ્દેશથી અહીંથી બહાર નીકળી પડયો છે. પરંતુ હજી સુધી તેનો કશો પણ પત્તો મળી શકયો નથી. અરે તેના તરફથી કશા સમાચાર પણ આવ્યા નથી. આવી સ્થિતિમાં આપણે સહુએ તેની સંભાળ લેવી એ આપણું સર્વથી મુખ્ય કર્ત્તવ્ય છે. મારી ઇચ્છા હવે તેને જેમ બને જલ્દી અહીં લઇ આવવાની છે.”

મદને કહ્યું:—“ મોહિની! તારી આ ધારણા બરાબર છે. મારી એવી જ માન્યતા છે કે, હવે તેને ગમે ત્યાંથી અહીં લાવવોજ જોઇએ. તેના વિના આપણને એક ક્ષણ પણ ચાલે તેમ નથી. પણ હા જો તે કદાચ કોઈ ઐયારના સપાટામાં સપડાઇ ગયો હશે તો તેને છોડાવવાનું કામ ઘણુંજ મુશ્કેલી ભરેલું થઇ પડશે.”

સુંદરસિંહે કહ્યું:–“એમાં મુશ્કેલી શાની? જ્યારે પોતાના મનુષ્યને છોડાવતી વેળાયે મુસ્કેલીનો વિચાર કરવામાં આવે ત્યારે પછી ઐયારી અથવા ઠગાઇનો ધંધોજ શા માટે કરવો જોઇએ? ગમે

તે ઉપાયે અને ગમે તે જોખમે વીરસિંહનો પત્તો મેળવવો જ જોઇએ. આવાં કામોમાં નિરાશા તથા આળસ કરવી નકામી છે. તમારા જેવા બહાદુર માણસો પણ જ્યારે હિમ્મત હારી જશે તો પછી આવાં કાર્યો થશે જ શી રીતે !"

આ સાંભળીને બાબૂ ચંદ્રગુપ્તે કહ્યું:—"મારી માન્યતા પ્રમાણે આ કાર્યનો ભાર સુંદરસિંહને સોંપવામાં આવશે તો તે તેમાં સત્વર ફળીભૂત થઇ શકશે. સુંદરસિંહ પણ કાંઇ જેવા તેવા સામાન્ય ઐયાર નથી. તેઓ વીરસિંહને છોડાવવામાં પોતાના પ્રાણની પણ પરવાર રાખશે નહિ, એનો મને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે."

મોહિનીએ કહ્યું:—"બાબસાહેબની વાત વિચારવા યોગ્ય છે. હું પણ તેમની વાતને અનુમોદન આપું છું."

મદને કહ્યું:—"વારૂ ત્યારે સુંદરસિંહ ! સર્વાનુમતે આ મહાન કાર્યને માટે તમનેજ યોગ્ય ગણવામાં આવ્યા છે, તો જાઓ, તમે એક ક્ષણનો પણ વિલંબ કર્યા વિના વીરસિંહનો પત્તો મેળવીને સત્વર પાછા આવો. આ કામમાં જો તમે તમારી બહાદુરી બતાવી આપશો તો હું તેના બદલામાં તમને યોગ્ય પુરસ્કાર આપ્યા વિના રહી શકીશ નહિ. મને આશા છે કે તમારા જેવા ચલાક પુરુષ આપણા એ એક અતિ અગત્યના પુરુષનો શોધ કર્યા વિના કદાપિ પાછા આવશે નહિ."

સુંદરસિંહે કહ્યું:—"તમો સર્વની આજ્ઞાને શિરપર ચઢાવી હું હવે વીરસિંહના શોધ માટે રવાના થાઉં છું. કદાચ મારા આવવામાં વિલંબ થાય તો તેથી તમે લેશ માત્ર પણ ચિંતા કરશો નહિ કારણ કે, ઐયારીની બાજી જ એવી વિચિત્ર હોય છે કે, તેમાં ધાર્યું કામ કદાપિ યોગ્ય સમયે થઇ શકતું નથી. એક કામની પાછળ વર્ષોના

વર્ષોનો ભોગ આપવો પડે છે. મારો જીવ આપીને પણ હું વીરસિંહને શોધી લાવીશ એ વિષયમાં તમો સર્વ નિશ્ચિંત રહેજો. હું સહજમાં દુસ્મનોના પંજામાં સપડાઇશ નહિ, એ પણ ચોક્કસ માની લેજો, લો, બસ, હું હવે મારા કાર્યમાં આરંભ કરવામાં પ્રવૃત્ત થાઉં છુ."

આમ કહી સુંદરસિંહ ત્યાંથી ઉઠીને સીધે સીધો એક ઓરડામાં ચાલ્યો ગયો. ત્યાં જઇને તેણે તે ઓરડાનાં દ્વાર અંદરથી બંધ કરી લીધાં અને એક કુર્સીપર બેસીને તેણે પોતાનો પોશાક બદલી એક ચોપ્દારનો પોશાક ધારણ કરી લીધો. વાદળી રંગનો કોટ પહેરી, લાલ સાફો બાંધી હાથમાં એક કડીઆળી લાકડી ધારી, બગલમાં એક પુસ્તક મુકી છે છેલબટાઉનું રૂપ ધારણ કરી ત્યાંથી બહાર જવા માટે નીકળી પડ્યો.

એ સમયે દિવસના આઠ વાગ્યાનો શુમાર થવા આવ્યો હતો. સુંદરસિંહ જે સમયે સભામાં ગયો. તે પહેલાં મંત્રીના મંદિરપર પણ જતો ગયો. મંત્રી તે સમયે ભોજનાદિ ક્રિયાઓથી નિવૃત્ત થઇને વસ્ત્ર પહેરી સભામાં જવાની તૈયારી કરી રહ્યો હતો. મંત્રીના ઘરના દ્વાર પર એક પહેરેગીરે બીજા એક માણસને કેદ કરી રાખ્યો હતો અને તેનો ઈન્સાફ કરાવવા માટે તે મંત્રીની વાટ જોતો ઉભો હતો. થોડીવાર પછી જ્યારે મંત્રી ઘરમાંથી બહાર નીકળ્યો, ત્યારે સુંદરસિંહે દૂર ઉભા રહી પહેરેગીરની પેઠે નમ્ર થઇને તેને ઘણી જ અદબની સાથે પ્રણામ કર્યા.

એ જોઇને મંત્રીએ પૂછ્યું:—" કેમ, ક્યાંથી આવ્યો છે ? "

સુંદરસિંહે જવાબ આપ્યો:—" હજૂર ! મને અહમદઅલી કોટવાળે આપની પાસે મોકલ્યો છે. "

"મંત્રીએ કહ્યું:—"તારે જે કાંઇ કહેવું તે જલ્દી કહી નાખ. વિના કારણ વિલંબ ન કર. કહે તારે શું કામ છે?"

સુંદરસિંહે રૂપિઆની એક થેલી તથા એક પુસ્તક આપીને કહ્યું:—"આ રૂપિયા તથા પુસ્તક તેમણે મને આપની સેવામાં હાજર કરવાણી આજ્ઞા આપી છે. આપ આનો સ્વીકાર કરો."

મંત્રીએ કહ્યું:—"આ બધું તેમણે શા માટે મોકલાવ્યું છે વારૂ?"

સુંદરસિંહે જવાબ આપ્યો:—"સરકાર! આ રૂપિયા આપને મોકલાવ્યા છે તથા તે મોકલવાનું કારણ આ પુસ્તકમાં લખેલું છે. આપ વાંચશો તો બધી હકીકત સ્પષ્ટ જણાઈ આવશે."

મંત્રીએ તે પુસ્તક ઉઘાડીને જોવા માંડયું, પરંતુ તેનાં સઘળાં પાનાં એટલાં બધાં ચીકણાં હતાં કે જે સહજમાં ઉઘાડી શકે તેમ નહોતું. એથી મંત્રી થૂંક ચોપડી ચોપડીને તેને ઉઘાડવા લાગ્યો. પચાસપાનાં સુધી તો તેને તે પુસ્તકમાં એક અક્ષર પણ જણાયો નહિ, પણ એકાવનમાં પાના પર એક સ્થળે લખ્યું હતું કે:—"બુરા કામનું બુરૂં ફળ મળે છે અને સારા કામનું સારૂં મળે છે. મનુષ્યે આ વાર્તાનું કદાપિ વિસ્મરણ કરવું જોઇએ નહિ."

મંત્રી હજી આ વાક્યો વાંચી પણ રહ્યો નહોતો એવામાં તો બેભાન થઇને તે બિચારો નીચે ગબડી પડ્યો. એ અરસામાં સુંદરસિંહે એકદમ મંત્રીના પહેરેગિર પર ધસી જઈ તલ્વાર ઉગામીને એવો તો સખત આઘાત કર્યો કે જેના યોગે તે બિચારાના શરીરના બે ટુકડા થઈ ગયા. તેનું મસ્તક તથા ધડ વિખૂટાં પડીને જમીનપર આમ તેમ આળોટવા લાગ્યો. ત્યાર પછી સુંદરસિંહે તે કેદીને બંધનથી મુક્ત કરી જોયું તો તેને તરત જ જણાઈ આવ્યું કે, તે કેદી

અન્ય કોઈ નહિ, પણ પોતાનો સોબતી ઐયાર **વીરસિંહજ** હતો. એ જોઈને સુંદરસિંહના આનંદનો અવધિ જ ન રહ્યો. તેણે **વીરસિંહને** છોડાવ્યા પછી મંત્રીને મજબુત રીતે બાંધી લીધો. એ દરમ્યાન **વીર-સિંહે** તે મરેલા પહેરેગીરની લાશને પાસેના કૂવામાં ફેંકી દીધી. આ બધાં કામોને ક્ષણવારમાં પતાવી દીધા પછી સુંદરસિંહ તથા **વીરસિંહ** બેભાન મંત્રીના શરીરને બરાબર બંધન યુક્ત કરી પોતાની સાથે લઇને ત્યાંથી એકદમ કોઇ ન જાણી શકે તેવી રીતે ચાલી નીકળ્યા.

પ્રકરણ ૨૭ મું.

પરિવર્તન.

"જે ગમે જગતગુરૂ દેવ જગદીશને, તે તણો ખરખરો ફોક કરવો;
આપણો ચિંતવ્યો અર્થ કાંઇ નવસરે, ઉગરે એક ઉદ્વેગ કરવો;
હું કરૂં, હું કરૂં, એજ અજ્ઞાનતા, શકટનો ભાર જેમ શ્વાન તાણે;
સૃષ્ટિ મંડાણ છે, સર્વ એણીપેરે, જોગી જોગેશ્વરા કોઇક જાણે;
નીપજે નરથી તો, કોઇ ન રહે દુઃખી, શત્રુ મારીને સૌ મિત્ર રાખે;
રાયને રંક કોઇ, દૃષ્ટે આવે નહીં, ભવનપર ભવનપર છત્ર દાખે.
ઋતુ લતા પત્ર ફળ ફૂલ આપે યથા, માનવી મૂર્ખ વ્યર્થ શોચે;
જેહના ભાગ્યમાં, જેહને જે લખ્યું, તેહને તે સમે તેજ પહોંચે."

નરસિંહ મ્હેતા.

દિવસના સાત આઠ વાગ્યા હતા. સૂર્યનારાયણનાં પ્રચંડ કિરણોથી પીડાતાં મનુષ્યોએ એમનું આગમન થતાં પહેલાં જ પોતાના નિયમિત કાર્યોમાંથી નિવૃત્તિ મેળવી લીધી હતી. અલ્પ સમયમાં બાર વાગવાનો શુમાર પણ થઇ ગયો. મનહર મહાલયોમાં બેસી વ્યજન વાયુનો આસ્વાદ લેતાં મનુષ્યો પણ ઉષ્ણતાના અતિરેકના યોગે અકળાઇ ગયાં: તેમનાં સુકોમળ શરીરોમાંથી પ્રસ્વેદની ધારાઓ વહેવા લાગી. સિંહ, શૃગાલ, પન્નગ—સાપ, મહિષી આદિ જંગલી જંતુઓ તથા જાનવરો વનમાં આમ તેમ ભટકતાં ફરતાં તરસના માર્યાં જળના શોધમાં લાગી ગયાં. આવા ઉકળાટના સમયમાં પ્રાણી માત્રના જીવનનો મુખ્ય આધાર જળ જ ગણાય છે. તેથી જો તેઓ સર્વ જળના શોધમાં પ્રવૃત્ત થાય તો તેમાં કાંઇ આશ્ચર્ય જેવું નથી. અનેક પ્રવાસીઓ માર્ગના પરિશ્રમને દૂર કરવાના હેતુથી વૃક્ષોની શીતળ છાયાની અથવા તો શીતળ સલિલ તપાસમાં ગુંથાઇ ગયા હતા. વાસ્તવિક રીતે જેઠ માસની ગરમી સર્વ કોઇને દુઃખદાયક જ થાય છે, પરંતુ એવા જનોની વાત નિરાળી છે કે જેમના હૃદયમાં સહન શીલતાનો સમાવેશ થયેલો છે તથા જેઓ સંસારના સર્વ સુખ દુઃખોને, તાપ કે ઠંડીને, તથા શાંતિ અને અશાંતિ સમાન રીતે સહન કરતાં આવે છે એવાં પ્રાણીઓને માટે તદ્દન જૂદી જ વાત છે. તેઓ તો કુદરતની સર્વ વસ્તુઓને વિહારનું વિશાળ સ્થાન જ સમજે છે! ધન્ય છે! તેવા ઉદારાશાય જનોને અનેકવાર ધન્ય છે!”

ખેતી કરી રાત્રિ દિવસ પરિશ્રમ કરનારા ખેડુતો, મકાન બનાવનારા કડીયા તથા મજુરો અને તેવાંજ બીજાં નિર્ધન મનુષ્યો ઉન્હાળાની આવી સખ્ત ગરમીને પણ શીતળતાની છાયાજ માની લે છે, તેમના બિચારા મનમાં ગરમીની કલ્પના પણ આવતી નથી. કડ-

કરતી ઠંડીના પણ તેઓ ખ્યાલ કરતા નથી, કેવળ પરિશ્રમ અથવા ઉદ્યોગ એજ તેમના જીવનનું મુખ્ય ધ્યેય છે. તાપ—ટાઢ આદિ સર્વને તેઓ આલિંગન આપી કુદરત માતાના નિયમોને માનપૂર્વક વધાવી લે છે. પરંતુ જેઓ લક્ષ્મીના ગુલામો છે, લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરવી એજ જેમના જીવનનું મુખ્ય વ્રત છે; તેઓજ પ્રકૃતિના વિધાનોનું પરિવર્તન કરવા ઇચ્છે છે, કૃત્રિમતાથી પોતાના શરીરની રક્ષા કરવા માગે છે. ખેડુતો તથા મજુરોના હૃદયમાં સહનશીલતાનો વિશાળ વારિધિ ઉછળી રહ્યો છે, ત્યાર ધનવાનોના હૃદયમાં તેનો અંશ માત્ર પણ નથી.

અનેક રાજ્ય કર્મચારિયો ભોજનાદિ આવશ્યક કાર્યો કરી ઘણીજ ઉતાવળની સાથે રાજદરબાર ભણી જઇ રહ્યા છે અને ઉદ્યમ કરનારા દુકાનદારો પોતપોતાની દુકાનો તરફ જઈ રહ્યા છે.

વાંચકવર્ગ ! તમો આજે આ નગરીના લોકોના મુખપર આનંદની છાયા છવાયલી નથી જોતા, તેનું કારણ એજ છે કે, સર્વ જનોના મનમાં ભૂતપૂર્વ વીરસિંહની ઐયારીનો આવિર્ભાવ થયો છે. આજે એક નાનામાં નાના બાળકથી લઇને ઠેઠ વૃદ્ધ પુરુષોનાં મન પણ ડોલમડોલ થઈ રહ્યાં છે. સર્વ જનોનાં મન શોકના સમુદ્રમાં ગોથાં ખાઇ રહ્યાં છે. વિશાળાપૂરીમાં બાળક, વૃદ્ધ, યુવાન અને સ્ત્રી—પુરૂષ આદિ સર્વ એ વિષયનીજ ચર્ચા કરી રહ્યાં છે કે, જોરાવરસિંહ એ કોઈ મહા પરાક્રમશાળી અને કાર્યનિપુણ પુરૂષ છે. આવો સાહસિક પુરૂષ અત્યાર સુધી અમારા જોવામાં આવ્યો નથી. એ વીર ઐયારની બહાદુરી જોઈને અમારા રાજાનાં ગાત્ર પણ ગળી ગયાં છે. એના સપાટામાંથી બચી શકાય તેવો એક પણ ઇલાજ જણાતો નથી."

એ સમયે એ રાજ્યનો મંત્રી રાજધાનીના સરિયામ રસ્તાપરથી દમામની સાથે ચાલ્યો જતો હતો. તેની પાછળ એક નોકર છત્રીનો

ખ્યો કરી ધીમે ધીમે ચાલતો હતો. મંત્રીએ મસ્તકપર લાલ રંગનો રેશમી સાફો બાંધ્યો હતો તથા એક પહોળું રેશમી પહેરણુ અને રેશમી સુરવાળ પહેર્યો હતો. તેનો રંગ શામળો હતો, મુખ ગોરૂં અને ગોળાકાર હતું, આંખો નાની પણ લાલ હતી. લલાટ વિશાળ હતું અને મૂછો લાંબી તથા મરોડદાર જણાતી હતી. આજે સર્વ જનો મંત્રીને કુશળ સમાચાર પૂછી રહ્યા હતા. કોઇ કોઇ કર્મચારીઓ તેને રસ્તામાંજ પૂછતા હતા કેઃ—"કેમ મંત્રિજી! આપ કાલે કેમ પધાર્યા નહોતા? રાજા સાહેબ ઘણીજ ચિંતામાં પડી ગયા હતા. કહો, આપના તબિયત તો સારી છે ને?"

જવાબમાં મંત્રી જણાવતો હતો કેઃ—"હા, ભાઇ! કાલે મારા માથાથાં ઘણીજ વેદના થતી હતી. તેથી હું રાજસભામાં આવી શક્યો નહોતો. પણ આજે કાંઇક આરામ હોય એમ જણાય છે." આ પ્રમાણે જવાબ આપતો આપતો મંત્રી રાજસભામાં જઇ પહોંચ્યો અને મહારાજની પાસેના પોતાના આસનપર બેસી ગયો. થોડીવારમાં સર્વ સભાસદો સભામાં હાજર થઇ ગયા અને તે સાથે મહારાજા નરેન્દ્રસિંહની સ્વારી પણ દોરદમામ સાથે ત્યાં આવી પહોંચી. બધા લોકોએ ઉઠી તેને પ્રણામ કર્યાં.

નરેન્દ્રે સિંહાસન પર વિરાજી સભાસ્થાનમાં એકત્ર થયેલા સર્વ સભાસદો પ્રતિ એકવાર દૃષ્ટિપાત કર્યો પછી મંત્રીને ઉદ્દેશીને પૂછ્યું "કેમ મંત્રીજી! આજે તો તમારી તબિયત સારી છે ને! કાલે તપાસ કરાવતાં મને માલૂમ પડ્યું હતું કે, તમારા મસ્તકમાં અતિશય વેદના થવાથી તમેં સભામાં આવી શક્યા નહોતા.

મંત્રીએ જવાબ આપ્યોઃ—"જી હા, આજે તો આપની કૃપાથી કુશળ છું."

નરેન્દ્રે ચિંતાપૂર્વક કહ્યું:—" શું કહું ? તે સ્વારને હું એક ક્ષણને માટે પણ વિસરી શકતો નથી. તેની ભયાનક મૂર્તિ રાત્રિદિવસ મારી આંખો આગળ તર્યાં કરે છે. તે અહીં હાજર નથી હોતો, છતાં પણ મને ધીરજ રહેતી નથી. મારા સમજવામાં નથી આવતું કે, રણધીર આવો અભાગી કેમ નિવડયો. એક તરફથી પ્રજાના પોકારો આવ્યા કરે છે કે, તેમને તે સ્વારે લૂંટવા માંડયા છે અને બીજી તરફ તે આપણી સભામાં આવીને આપણને ભૂલથાપ ખવડાવી જાય છે. હમણાં તો તેણે જુલ્મની હદજ કરી છે. પ્રજાનાં ઘરબાર સળગાવી તે ભયંકર જોરાવરે તેને પીડવા માંડી છે. અરે એટલુંજ નહિ પણ હમણાં હમણાં તો તે લોકોની વહુ દીકરીઓને પણ ઉપાડી જાય છે. રણધીર ગફલતમાં પડયો રહે છે. હજી સુધી તેના એક પણ પ્રયત્નનું પરિણામ બહાર આવ્યું નથી. હવે શું કરવું, એનો કશો પણ નિશ્ચય કરી શકાતો નથી. પ્રધાન ! તમે આ વિષયમાં તમારી શી સલાહ આપો છો વારૂ ? "

મંત્રીએ હાથ જોડીને નમ્રતાભર્યા સ્વરથી કહ્યું:—" મહારાજ ! એ વિષયમાં હું કાંઇ પણ કહી શકતો નથી. "

નરેન્દ્રે પૂછ્યું:—" કેમ ? તમે શા માટે કાંઇ પણ કહી શકતા નથી ? "

મંત્રીએ કહ્યું:—" મેં એક નવી વાત સાંભળી છે. "

નરેન્દ્રે પૂછ્યું:—" શી વાત સાંભળી છે ! "

મંત્રીએ જવાબ દીધો:—" અત્યારે રમા આપના અંતઃપુરમાં હાજર નથી. "

" એ તો હું જાણુંજ છું. "

"ત્યારે રમા હમણાં ક્યાં છે ?"

"ભાવનગરમાં."

"ના."

"ત્યારે ?"

"રણધીરના હાથમાંથી પણ છટકી ગઈ છે ?"

"ત્યારે શું તે મદનની પાસે છે ?"

"ના. ત્યાં પણ નથી."

"ત્યારે ક્યાં છે ?"

"તે સમાચાર ઘણાજ ભેદભરેલા છે !"

"શો ભેદ છે એ સમાચારમાં ?"

"આપ તેને બરાબર ધ્યાનપૂર્વક સાંભળશો ખરા કે ?"

"હા. જલ્દી કહો. મને એ સાંભળવાની ઘણીજ આતુરતા છે."

મંત્રીએ કહ્યું:—"ત્યારે મહારાજ, હું જે કાંઇ કહું તે બરાબર ધ્યાનપૂર્વક સાંભળો. 'રણધીર રમાને આ શહેરની પૂર્વ દિશામાં આવેલા એક ત્રીસ કોશના નિર્જન વનમાં આવેલા એક ન્હાના સરખા તિલિસ્મી ગઢમાં લઇ ગયો હતો અને ત્યારપછી તેણે રમાની સાથે લગ્ન કરવાની ઇચ્છા પ્રકટ કરી હતી. પરંતુ રમાએ તેની તે પાપમયી યાચનાનો અસ્વીકાર કરીને તેનું અપમાન પણ કર્યું હતું. એ અપમાનના યોગે રણધીરે રમાપર ક્રોધિત થઇને કેદખાનામાં કેદ કરી લીધી. એ સમયે મદનના બે ઐયારોએ એ બધી ઘટનાને બરાબર જોઇ લીધી હતી. ત્યાર પછી રણધીરના ચાલ્યા જવા પછી તેમણે રમાને કેદમાંથી છોડાવીને ત્યાંથી નાસવાની તૈયારી કરી હતી. પણ એ અરસામાં અચાનક રમા રસ્તામાંથીજ ક્યાંક અદૃશ્ય થઇ ગઇ હતી અને તે રણધીર અથવા મદન એમાંથી કોઇના પણ હાથમાં આવી

શકી નહોતી. જ્યારે **મદન**ને એ વાતનો પતો મળ્યો ત્યારે તે ધીર વીર નરે પોતાના જીવના જોખમે **રમા**ને શોધી લાવવાનું બીડું ઝડપ્યું અને તે **રમા**ના શોધમાં લાગી ગયો. **મદને** પોતાનું લોહી રેડીને પણ **રમા**ને મેળવી લીધી અને અત્યારે પણ તે મદનના અધિકારમાંજ છે.' આ બધી વાર્તા મેં મારી પાસે ઇન્સાફ કરાવવા માટે આવેલી એક સુશીલા નામની વેશ્યાના મુખેથી સાંભળી છે. મેં આજે એ વેશ્યાને સભામાં બોલાવી છે. તે સભામાં આવીને રણધીરની દગાબાજી, લમ્પટતા તથા કારસ્થાનાના બધા ભેદોને વિસ્તાર પૂર્વક કહી સંભળાવશે અને પોતાનો ઇન્સાફ પણ આપ સમક્ષ કરાવશે.

હજી મંત્રી આ વાર્તાને પૂરી કહી શક્યો પણ નહોતો એવામાં દરવાને રાજસભામા આવી મંત્રી તથા રાજાને પ્રણામ કરી સુશીલા નામક વેશ્યાના આવવાના સમાચાર આપ્યા તથા તેને અંદર દાખલ થવા દેવાની આજ્ઞા માગી. ત્યાર પછી રાજા સાહેબની આજ્ઞાનુસાર સુશીલાને રાજસભામાં દાખલ કરવામાં આવી. આ સમયે સુશીલા પ્રથમ જણાવેલો અતિ મનોહર પોશાક ધારણ કરી મનુષ્ય મનને મોહાવનારી મનોહારિણી માનીના રૂપમાં રાજસભામાં આવી પ્રથમ તો તે રાજાને પ્રણામ કરી ઉભી રહી.

એ જોઇને રાજા **નરેન્દ્રે** પૂછ્યું:—“કેમ, તું શું માગે છે?”

સુશીલાએ જવાબ આપ્યો:—“ઇન્સાફ.”

નરેન્દ્રે પૂછ્યું:—“વારૂ, તારો વૃત્તાંત કહી સંભળાવ જોઇએ.”

સુશીલાએ નમ્ર સ્વરથી કહ્યું:—“મહારાજ! હું આ શહેરની રહેનારી એક વારાંગના છું—વેશ્યા છું. મારૂં નામ સુશીલા છે. મારે ઘેર રણધીર ઘણા દિવસ થયાં બરાબર આવ્યા કરતો હતો, એ દરમ્યાન મારી અને તેની વચ્ચે પ્રીતિનું દૃઢ બંધન બંધાઇ ગયું હતું.

અરે એટલે સુધી કે, રણધીર મારા સિવાય એક ક્ષણ પણ રહી શકતો નહોતો; તેને બીજે કોઇ પણ સ્થળે ચેન પડતું નહોતું. આ પ્રમાણે કેટલાક દિવસ સુધી ચાલ્યા પછી છેવટે એક દિવસે મને બંગાળી બ્રાહ્મણની કન્યા જાણીને તેણે મારી સાથે લગ્ન કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. મેં પણ એ વિષયનો સ્વીકાર કર્યો. સારા દિવસે અને શુભ ચોઘડીએ રણધીરે પોતાના સર્વ ઐયારો જે સ્થળે રહે છે તે સ્થળે અથવા તો એક નિર્જન વનના કિલ્લામાં મારી સામે ગાંધર્વ લગ્ન કરી લીધાં અને ત્યાર પછી હું મારો વારાંગનાનો વ્યવસાય છોડી તથા મારા ગૃહનો પરિત્યાગ કરી રણધીરની સાથે તે દુર્ગમાં રહેવા લાગી. પણ અમારાં લગ્ન થયા પછી પંદરમે દિવસે મેં રણધીરના ઐયારો દ્વારા સાંભળ્યું કે, રણધીર એક મુસલ્માન રંડીપર મોહિત થયો છે અને તે વેશ્યાને તનમનથી ચાહવા લાગ્યો છે. પરંતુ તે વેશ્યા કહે છે કે, મારી સાથે ભોજન કરીને મુસલ્માન થઇ જા તો હું તારી સાથે લગ્ન કરવાને તૈયાર છું. રણધીર મુસલ્માન થવાને પણ તૈયાર થઇ ગયો છે. આ સાંભળીને મેં તેને બહુજ ધિક્કાર્યો તથા બે ચાર કડવાં વચનો પણ કહી સંભળાવ્યાં. પરમદિવસે મેં તેના ઐયાર રામનારાયણના મુખથી સાંભળ્યું કે, રણધીર આજે તે વેશ્યાને સાથે લઇને ક્યાંક ન્હાસી ગયો છે."

નરેન્દ્રે પૂછ્યું:—"રામનારાયણ ઐયાર અત્યારે ક્યાં છે વારુ?"

સુશીલાએ જવાબ આપ્યો:—"તે સભાના દરવાજા પરજ ઉભો છે, જો આજ્ઞા હોય તો તેને બોલાવું?"

રાજા નરેન્દ્રની આજ્ઞાનુસાર રામનારાયણને અંદર લાવવામાં આવ્યો. તે રાજાને પ્રણામ કરી ઉભો રહ્યો.

રાજાએ તેને ઉદ્દેશીને પૂછ્યું:—"કેમ, રામનારાયણ તારું નામ છે કે?"

રામનારાયણે જવાબ આપ્યો:—" જી, હા. આ સેવકનું નામ રામનારાયણજ છે."

" આ સ્ત્રીને તું ઓળખે છે કે ? "

" જી—હા. ઓળખું છું. "

" એનો વૃત્તાંત તારા જાણવામાં આવ્યો છે ખરો કે ? "

" જી—હા. ઘણીજ સારી રીતે. "

" એનું નામ શું છે ? "

" સુશીલા. "

" એને રણધીરની સાથે હળતી મળતી જોઇ છે ખરી કે ! "

" હળતી મળતી તો શું પણ તેના ઘરમાં રહેતી પણ મેં એને જોઈ હતી એ તો એની સ્ત્રીજ છે. "

" ત્યારે એનો સર્વ વૃત્તાંત વિસ્તારપૂર્વક કહી સંભળાવ જોઇએ."

રામનારાયણે સર્વ વૃત્તાંત સુશીલાના કહેવા પ્રમાણેજ કહી સંભળાવ્યો.

નરેન્દ્રે કાંઈક વિચાર કર્યા પછી કહ્યું:—" સુશીલા ! તારા અને રણધીરનાં લગ્ન થયાં હોય, એવું કોઈ પણ પ્રમાણ તારી પાસે હાજર છે ખરૂં કે ! પ્રથમ પ્રમાણ મેળવવાની ખાસ જરૂર છે. "

સુશીલાએ કહ્યું:—" નામદાર ! પ્રમાણ એક નહિ પણ અનેક છે. પ્રથમ તો આ રામનારાયણ ઐયારની સાક્ષીજ પ્રમાણભૂત છે અને બીજું—" આમ કહી તેણે પોતાની ચોળીના ખીસામાંથી જોક પ્રતિજ્ઞાપત્ર કાઢી રાજાના હાથમાં આપી કહ્યું:—" રણધીરની સહીદસ્કતવાળું આ પ્રતિજ્ઞાપત્ર પણ તૈયાર છે. મહારાજ ! આનાથી વિશેષ પ્રમાણની શી આવશ્યતા છે ? આ રણધીરના પોતાનાજ હસ્તાક્ષરો છે, એટલે હું ધારૂં છું કે, બીજા વિશેષ પ્રમાણની કશી પણ જરૂર પડશે નહિ. "

મહારાજા નરેન્દ્રસિંહે તે પ્રતિજ્ઞાપત્રને આદિથી અંત સુધી બારીક નજરે ધ્યાનપૂર્વક જોઇ લીધું અને ત્યાર પછી મંત્રીના હાથમાં આપ્યું. મંત્રી પણ તે પત્રને બરાબર લક્ષપૂર્વક જોવા લાગ્યો.

ત્યાર પછી રાજા નરેન્દ્રે કહ્યું:—"સુશીલાનું કહેલું સત્ય જણાય છે. કારણ કે, આ સહી તથા હસ્તાક્ષર રણધીરનાજ છે. કેમ, તમારી સમજમાં શું આવે છે? તમે આ વિષયમાં શો અભિપ્રાય આપો છો?"

મંત્રીએ કહ્યું:—"મહારાજ, રણધીરની બદચાલ વિશે હું ઘણા દિવસ થયાં અફવાઓ સાંભળ્યા કરૂં છું. આજે તે સર્વ અફવાઓ આ પ્રમાણે પરથી સત્ય નિવડી છે. મને ઘણા દિવસ થયાં રણધીરના સંબંધમાં બધો વૃત્તાંત આપની સેવામાં નિવેદન કરવાનો હતો, પરંતુ તેનાપર આપનો અત્યંત અનુગ્રહ જોઇને મેં તેમ કરવાનું સાહસ કર્યું નહોતું. ખરી રીતે આ હસ્તાક્ષર રણધીરના પોતાનાજ છે. મારી માન્યતા પ્રમાણે રણધીર એક ઘણોજ ભયંકર પુરૂષ છે. તેને તેની કરણીનું ફળ અવસ્ય મળવુંજ જોઇએ."

નરેન્દ્રે કહ્યું:—"સુશીલે! જ્યારે તે વેસ્યાની સાથે આગ્રહપૂર્વક ભોજન કરવાનો હતો, ત્યારે હવે તો સ્પષ્ટ સમજાઇ આવે છે કે, તે તે વેસ્યાને લઇનેજ અહીંથી ક્યાંક ન્હાસી ગયો હશે."

સુશીલાએ કહ્યું:—"જો કે હું કાંઇપણ નિશ્ચયપૂર્વક કહી શકતી નથી, પણ તેમ છતાં પણ એટલું તો અવસ્ય જણાઇ આવે છે કે, તે વેસ્યાની સાથેજ રણધીર ન્હાસી ગયો હશે."

નરેન્દ્રે પૂછ્યું:—"રમાના સમાચાર તારા જાણવામાં શી રીતે આવ્યા?"

સુશીલાએ જવાબ આપ્યો:—"આ ઐયાર દ્વારા એ સમાચાર મને મળી શક્યા છે. કારણ કે, એ પણ અમારા તથા રણધી-

રના સર્વ કાર્યોમાં સમ્મત હતો. આ ઐયાર મહા ચાલાક ને બુદ્ધિમાન છે.”

નરેન્દ્રસિંહના પૂછવાથી રામનારાયણે પ્રથમની સર્વ વાતોને આ-દિથી અંત સુધી કહી સંભળાવી. આથી રણધીર પ્રત્યે નરેન્દ્રસિંહના અનુકંપા ભર્યા સ્વભાવનું તદ્દન પરિવર્ત્તન થઇ ગયું. તે રણધીરને અત્યંત ધિક્કારવા લાગ્યો તથા તેને કેદ કરી કારાગૃહમાં મોકલી આપ-વાના નિશ્ચય પર આવી ગયો,

એવામાં રણધીરના બીજા ચાર નોકરો, સભામાં આવ્યા અને વેશ્યાને લઇને રણધીરના ન્હાસી જવાના સમાચાર કહી સંભળાવી સુશીલાને વાતોને અનુમોદન આપવા લાગ્યા. હવે નરેન્દ્રસિંહને પૂરે-પૂરો વિશ્વાસ બંધાઈ ગયો કે રણધીર એક અતિ નીચ અને કાપુરુષ છે અને એ કપટી દુરાચારી રમાનો પતિ થવાને કદાપિ યોગ્યજ નથી. એવા પાપાત્માના હાથમાં પુત્રી આપવાથી મહા ભયાનક પાતકનો સ્પર્શ થવાનો સંભવ રહે છે. એવા દુષ્ટાત્માને તો ધરામાંથી નાબુદજ કરવો જોઇએ.”

આ પ્રમાણે વિચાર કરી રાજા નરેન્દ્રે કહ્યું:—“ કેમ મંત્રીજી, તમે મદનના વિષયમાં શો અભિપ્રાય છે? શું તે રમાનો પતિ થવાને યોગ્ય છે ખરો કે? એનું ચરિત્ર કેવું છે? જો તેની સાથે રમાનાં લગ્ન કરવામાં આવે તો તેથી જનસમાજમાં આપણી નિંદા થાય એવો કશો સંભવ તો નથી ને? તમારા મનમાં જે કાંઇ હોય તે સત્યજ જણાવજો, મારાથી છૂપાવશો નહિ. કારણ કે, હું તમને મારા સાચા સલાહકાર ધારીનેજ આ વિષયની સલાહ લઇ રહ્યો છું.”

મંત્રીએ પોતાનો અભિપ્રાય દર્શાવતાં કહ્યું:—“ મહારાજ! વાસ્ત વિક રીતે મદન ઘણોજ સાહસી, સુબોધ, સુશીલ અને સુંદર છે.

જ્ઞાતિકુલમાં પણ તે આપનાથી ઉચ્ચ છે, વળી તે આપના પ્રથમના મંત્રીનો પુત્ર છે. આ સવ કારણોથી એ આપની સાથે સંબંધ બાંધવા યોગ્ય તથા સર્વગુણ સંપન્ન છે. એ ઉપરાંત રમાએ પણ તેને પોતાનું તન, મન, ધન આદિ સર્વ અર્પણ કરી દીધું છે. શું રમાની યોગ્ય કામનાને પૂર્ણ કરવી એ આપનો ધર્મ નથી. જ્યારે, માતાપિતાજ પુત્રીનું હિત ન ઇચ્છતાં તે બિચારી કોમળ કુસુમ જેવી કન્યાઓને ગમે તેવા પતિના હાથમાં સોંપી દે, ત્યારે પછી તેને આ દુનિયામાં ક્યાંથી સુખ મળી શકે વારૂ ? માતાપિતાનો ધર્મ પુત્રીનું શુભ પ્રથમ ઇચ્છવાનોજ છે. મારી માન્યતા પ્રમાણે જો મદનની સાથે રમાનાં લગ્ન કરવામાં આવશે તો તે કોઇપણ રીતે અયોગ્ય ગણાશે નહિ. એથી તો સર્વ પ્રજાજનો આપને ધન્યવાદ આપશે અને આપની પુત્રીનું પણ કલ્યાણ થશે."

નરેન્દ્રે કહ્યું:—"આજસૂધી હું ભ્રમણામાં ભમતો હતો. મદન જેવા સુપાત્રનો પરિત્યાગ કરી રણધીરના સમાન પાપ પ્રતિમાને મારી પુત્રી આપવાને તૈયાર થયો હતો. પણ હવે જોઉં છું કે. એમાં મારો ભયંકર પ્રમાદજ થયો હતો. હાય ! અફસોસ ! હવે તે સ્વર્ગના નંદનવનની કોમળ લતિકા તથા તે કલ્પવૃક્ષ તુલ્ય મદન મને ક્યાંથી મળી શકે ? મારાથી તેમનો સંયોગ શી રીતે કરાવી શકાય ? મારી સર્વ આશાઓ અત્યારે શુષ્ક થઈ ગઈ છે. હવે શું કરવું એનો કશો પણ નિશ્ચય મારાથી થઇ શકતો નથી."

મંત્રીએ કહ્યું:—"એ સર્વ ચિંતાઓને હવે છોડી દો, કારણ કે, કેવળ ચિંતા કરવાથીજ કશું પણ વળી શકતું નથી. જો આપ રમા અને મદનનાં વિવાહ કરવા ઇચ્છતા હો તો, તેમને મેળવવાનો એક સહજ ઉપાય છે."

નરેન્દ્રે આતુરતાની સાથે પૂછયું:—" એ શું વારૂ ?"

મંત્રીએ કહ્યું:—" એ ઉપાય ઘણોજ સરળ છે. આપ આખા શહેરની સડકોપર આ પ્રમાણેની જાહિરખબરો ચ્હોંટાડાવી દો. આમ કરવાથી **મદન** તથા **રમા** સહજમાં મળી શકશે. જાહિરખબરમાં આ પ્રમાણે લખશો:—

" ખરી રીતે હું **મદન**નો દુશ્મન નથી, પરંતુ ભ્રમને વશ થઇને આ સર્વ વિસ્તાર કર્યો હતો, હવે મને જણાયું છે કે, રણધીર દુષ્ટ, કપટી અને પતિત હોવાથી કોઇપણ પ્રકારે રમાનો પતિ થવાને યોગ્ય નથી. માટે **મદન**ની સાથે મળવા ચાહું છું. કારણ કે, મને માલૂમ થયું છે કે, **મદને રમા**ને કોઇ એક ભયંકર આફતમાંથી છોડાવી છે. સાહસી મદને હવે કશો પણ ભય રાખ્યા વિના રમા સહિત મને આવી મળવાની આવશ્યકતા છે. હું તેને યોગ્ય ઇનામની સાથે રમા-દેવીનું દાન આપવાને પણ તૈયાર છું."

મહારાજા નરેન્દ્રસિંહ.

નરેન્દ્રે પ્રસન્ન થઇને કહ્યું:—" મંત્રી ! તમે આ ઘણીજ ઉત્તમ સલાહ આપી છે. મારી ઇચ્છા એવી છે કે, આ જાહિરખબરની સાથે રણધીરને સજા કરવાની પણ બીજી એક જાહિરખબર બહાર પાડવી જોઇએ. આમ કરવાથી આપણી ધારણા સહજમાંજ પાર પડી જશે."

મંત્રીએ પૂછયું:—" આ વિચાર પણ અતિ ઉત્તમ છે, પરંતુ રાજન્ ! આમ કરવામાં આપનો શો ઉદ્દેશ સમાયલો છે વારૂ ?"

નરેન્દ્રે કહ્યું:—" એ જાહિરખબર એવા આશયથી લખવામાં આવશે કે:—

" સર્વ સાધારણ મનુષ્યોને વિદિત કરવામાં આવે છે કે, દુષ્ટ રણધીરને તેની દુષ્ટતાના બદલામાં દેશનિકાલની સજા કરવામાં આવે

છે, માટે જે કોઈ મનુષ્ય તેને પકડીને રાજદરબારમાં હાજર કરશે, તેને રાજ્ય તરફથી રૂ. ૧૦૦૦) એક હજાર ઈનામ આપવામાં આવશે. પરંતુ જો તે પહેલાંજ આ રીતને રાજાજ્ઞા માનીને તે પોતાની મેળેજ અહીંથી છટકીને બીજા કોઇપણ અજ્ઞાત દેશમાં ચાલ્યો જશે, તો તેના તે ભયંકર અપરાધોની માફી આપવામાં આવશે. આ કાર્યમાં જો તે લેશમાત્ર પણ શિથિલતા દર્શાવશે તો પછી રાજદ્રોહી ગણીને તેનાપર સખ્ત કામ ચલાવવામાં આવશે.

મહારાજા નરેન્દ્રસિંહ

આ કાર્ય પૂર્ણ થયા પછી બીજા કેટલાક ગુન્હેગારોનો ઇન્સાફ કરી સભા વિસર્જન કરવામાં આવી.

પ્રકરણ ૨૮ મું

વિયોગિની વનિતા

" મુરાદે દિલકી બરાએ તુમ્હારા હોસલા નિકલે,
કોઇ અહલે કફા ઢુંઢો અગર હમ બેવફા નિકલે;
જિગોડી ખીંચકર લાઇ તાપકર દીલકી બેતાબી,
નહીં ઈસમેં ખતા જાલીમ જો હમ ભૂલેસે આ નિકલે.
મૈં બેતાબીસે દિલકિ ઠોકરેં ખાતા હું ગલીયોંમેં,
કે શાયદ યા રહે કુચેકા કોઇ રાસ્તા નિકલે;
અગર કુંછ રહમ ભી આયા હયાસે નહીં કહે તે,
કે પર અરમાનકાભી અરમાન જરા અય બેવફા નિકલે.

પ્રિય વાચક ! હવે આપણે ઘણા સમય થયાં ભૂલી ગયેલા કૌશલ દેશની યાત્રા કરીએ. હમણાં ગ્રીષ્મ ઋતુના સમયનો અંત આવ્યો હતો. પરંતુ પૂર્ણતયા વર્ષાદેવીનો પણ અધિકાર વ્યાપ્યો નહોતો. ક્વચિત્ ક્વચિત્ સૂર્યનાં કઠિન કિરણો મનુષ્યોને મરણપ્રાય કરી દેતાં હતાં અને ક્વચિત્ ક્વચિત્ વાંદળાની ઘટાઓ પૃથ્વીમંડળને ઘેરી લેતી હતી. કોઇ કોઇ વેળાયે શ્વાનોનો સમુદાય મુખમાંથી જિવ્હા બહાર કાઢી હાંફતો હાંફતો જળાશયની સમીપમાં જઇ પંકજશાયી થતો હતો. મૃગલાંઓ મૃગતૃષ્ણા અને ઝાંઝવાના જળમાં મુગ્ધ થઈ જળ મળવાની આશાથી દોડતાં દોડતાં છેવટે પોતાના પ્રાણ પણ ત્યાગી દેતા હતા. છાયાદેવી પણ નવોઢા વધૂના સમાન પથિકજનો પ્રતિની ઉદારતાનો પરિત્યાગ કરી મોટા મોટા મહાલયો તથા ઉંચા ઉંચા મંદિરોનો આશ્રય લેતી હતી.

ક્વચિત્ ક્વચિત્ આ સર્વ સ્વપ્ન સમાન ભાસતી હતી. ચારે તરફ ઇંદ્રના માતંગ સમાન કાળાં કાળાં વાદળાં ભૂમિમાં ભળી જતાં હતાં તેની સમીપમાંજ મેઘમંડળમાં ચપળ ચપળા ચપળાની સાથે ચમકી જતી હતી અને સોનાની ક્ષીણ રેષાનો ભાસ કરાવતી હતી. સુગંધિત વાયુના હિલ્લોલો નૃત્ય કરતા નવલ નવલાઓના કમળવત્ કપોલોનું ચુંબન કરી ચાલ્યા જતા હતા. ઝીણાં ઝીણાં ઝરણાંઓ ફૂવારાની પેઠે ઝરી રહ્યાં હતાં, મયૂરો પોતાના પૂછ ફેલાવીને નાચી રહ્યા હતા. આજે ખરેખર એક અતિ અલૌકિક અને આનંદદાયક દશ્ય દષ્ટિગોચર થતું હતું.

દિવસના દસ અગ્યિાર વાગ્યા હતા, કૌશલ દેશના નિવાસિયો પોતપોતાના કાર્યમાં ગુંથાઇ ગયા હતા. જ્યાં ત્યાં એક સરખી ધમાલ મચી રહી હતી. નજીકમાંજ એક શરાબવાલા કલાલની દૂકાન હતી

તેમાં બે પુરુષો બેસીને મદોન્મત્ત મદિરાનું પાન કરી રહ્યા હતા. બે ચાર જણાઓ મદિરાપાન કરી ગપ્પાં બાજીમાં ગુંથાઈ ગયા હતા અને એક મદિરાદેવીના ભદ્ર ઉપાસક મધુમંદિરના દ્વાર પાસે આવેલી એક મોરીમાં પડયા પડયા ઘણાજ આનંદની સાથે એક ગાયન ગાઈ રહી હતી.

ગ.જ.લ.

" તુહી જબ સાથ ન દે ફિરહો ભરોસા કિસ્પર ?
છોડે જાતા હૈ મુઝે ઐ દિલેશૈદા કિસ્પર ?
જુલ્મ કરતે હો પર ઇતના તો બતાદો મુઝકો;
સબ્ર મેરે દિલે મુ.જતર કા પ.ડેગા કિસ્પર ?
કહતે હૈં હો ગયા ગિર્દાવરે મહશર ભી ઉધર;
હશ્રમેં કીજેગા ફિર ખૂનકા દાવા કિસ્પર ?
માગતા હૂં જો દિલ અપના તો વો બુત કહતા હૈ:
કબ્કે ભૂલે હો યે કરતે હો ત.કા.જા કિસ્પર ?
ફિર ગયા દિલસા વફાદારહી જબ ફુર્કતમેં;
ફિર કરે કોઇ જમાનેમેં ભરોસા કિસ્પર ?
મુજરતખિ દેખકે બોલે વો જલાને કો મેરે;
સચ બતાદો કિ દિલ આયા હૈ તુમ્હારા કિસ્પર ?
મુક્તમેં કરતે હો કયોં અપની જવાની બરબાદ ?
ના જ કુછ ખૈર હૈ તુમ હો ગએ શૈદા કિસ્પર ?

આ સમયે મંદિરામંદિરના અગ્રભાગમાં વિરાજેલા મદિરાદેવીના પરમ ઉપાસક તથા લલનાને પ્રાપ્ત કરવાની પ્રબળ ઇચ્છા ધરાવનારા એક સભ્ય સદ્‌ગૃહસ્થ પોતાના ભેંસાસુર જેવા ભીષ્ણનાદથી આકાશ

મંડળને કંપાવતા તથા પોતાના સોબતીયોને અજાયબીના ઉદધિમાં ગરકાવ કરતાં ઘણાજ આનંદ અને ઉત્સાહની સાથે એક અતિ મનો-રંજક ગાન ગાવા લાગ્યાઃ—

"જોકે ગુલ્જારસે સઇયાદ ફીરા યા ઉલટા;
કયા નસીબા હુએ તેરા બુલબુલે શએદા ઉલટા;
તને ઉરીઆનીસે બેહેતર નહીં દુનીઆમેં લેબાસ;
યે વોહ જામા હુએ કે જીસકા નહી સીધા ઉલટા,
ગાલીઆં દેતે હુએ ઉનસે ખફા હોતે હુએ;
મેરે પ્યારોસે વોહ કરતે હુએ જો સીકવા ઉલટા."

એ સમયે એમના સમુદાયના એક અતિ સંભ્રાન્ત–આબરૂદાર સભાસદ મોટેથી લલકારીને ગાવા લાગ્યા.

ગ.જલઃ—

ખબર હરફે વફા કુછ ન બતાયા મેરે દિલકો;
અચ્છા સબક ઐ ઇશ્ક પઢાયા મેરે દિલકો;
કુછ સબ્ર ભી ઐ ખાલિક અકબર દિયા હોતા;
મસકન જો બલાઓં કા બનાયા મેરે દિલકો."

એવામાં મદીરાના પાત્રને કરમાં ધારણ કરેલા એક વીર પુરુષ મદિરાને ઉદરમાં પધરાવતા ગાવા લાગ્યાઃ–

"ઐસે બે દર્દીકે ના જૈહોં બાલમ,
લાખન ગારી દિવાય ગયો રે.
સોતી થી મૈં અપને મહલમેં,
કચ્ચીસી નીંદા જગાય ગયો રે.
હાં–હાં કચ્ચીસી નીંદા જગાય ગયો રે–
ઐસે બે દર્દીકે ના—"

એ વખતે જે એક યુવક ગાદીપર બેસીને શરાબની બોટલ ભરી રહ્યો હતો તે ત્યાંથી જ બોલી ઉઠયો.

"દિલમત તરસા, ગોરે મુંહસે ઘૂંઘટ ખોલ;
આધી ગુજરાઇ લાજ શરમમેં અબ તો હંસ બોલ;
દિલમત તરસા બસ ગોરે મુંહસે ઘૂંઘટ ખોલ;
શરીર પિયાકો રાજી કરદે મત ઇસમેં વિષ ઘોલ;
દિલમત તરસા, ગોરે મુંહસે ઘૂંઘટ ખોલ."

એ સર્વ સભાસદોમાં કેવળ એક સભાસદ ગાયા વિના બાકી રહી ગયા હતા. તેઓ પણ પોતાના મનનો વેગ ન દબાવી શકવાથી ઘણા જ જોરથી ગાવા લાગ્યો:–

ગજ.લ:—

યારબ ઉલટ ન.કાબકા પર્દા કિસી તરહ;
દેખૂં રૂ.ખે હબીબ કા જલ્વા કિસી તરહ;
કર વાયદે વિસાલ કો પૂરા કિસી તરહ;
પહલૂ મેં મેરે ઐ સનમ આજા કિસી તરહ,
ચલતે હૈ જાન બૂઝકે મસ્તાના ચાલ વહ;
મંજૂર હૈ કિ ફિતના હો બર્પા કિસી તરહ;
ઇસ દિલકો .ખાકસારી હૈ મગૂબ ઇસલિયે;
હસ્તકા જામા તાકિ હો મૈલા કિસી તરહ;
તસ્કીં ન હોગી નામાઁ ઔં પૈગામ સે મુઝે;
તૂ કાસિદા ઉસીકો બુલાલા કિસી તરહ;
જાને ખુદા કરે કહીં જુલ્ફે બુતાંકી યાદ;
સરસે હમારે દૂર હો સૌદા કિસી તરહ.

જબ તક હુઆ ન વસ્લ બુતે જમાલ સે;
સાબિર હમીં કો સબ્ર ન આયા કિસી તરહ."

આ સમયે એક નવીન આગંતુક સજ્જન હાથમાં મદિરાનું છલકાતું પાત્ર ઝાલી આનંદના માર્યા પૃથ્વીને કંપાવતા તથા મદિરા મંદિરને ગજાવતા ગાવા લાગ્યાઃ—

"બાર વરસકી નવલ દુલ્હનિયાં હાથ કઁગન નહીં છૂટારે;
શીશકી બેંદીગિરી પલંગપર ગલેકાહાર મોરા ટૂટારે;
ભલીકી મોરી બાંકીરે અંગિયા બાંકે બને બેલ બુટારે.
ઘર રસિયા મસકાઇ ડગરમેં ઐસોનિડર નંદછોટા રે.
મોરા જગાકે જોબન લૂટારે—

પ્રિય વાંચક ! આ સર્વ મદિરા ઉપાસક ભદ્રપુરુષોમાંના બે પુરુષો કે જેઓ મદિરાનું અત્યંત પાન કર્યા પછી એકાંતમાં એક બેંચ પર બેઠા હતા, તેઓ બન્ને કદમાં તથા આકારમાં એક સરખા જ હતા. અત્યારે તેમણે એટલી બધી મદિરા પીધી હતી કે હવે તેમને વધારે પાન કરવાની ઇચ્છા પણ રહી નહોતી. તે ઉભય ગૃહસ્થો કોઈ પણ ત્રાહિત વ્યક્તિ ન જાણી શકે એવા હેતુથી ધીમે ધીમે આ પ્રમાણે વાતચીત કરી રહ્યા હતા તથા વચ્ચે વચ્ચે હાસ્યનો ધ્વનિ કરી નવીન મનુષ્યોના મનને પોતાના તરફ ખેંચતા હતા.

પ્રથમ પુરુષે પોતાના બીજા સોબતીને ઉદ્દેશીને કહ્યું:—"રામરાય, મારો તો એ મધુરી મેના જેવી મોહિનીને જોતાંની સાથે જ જીવ પણ ગભરાઇ જાય છે. અહાહા ! તે કેવી સુંદર છે. એના જેવી મજાની માનિની મેં મારી આખી જીંદગીમાં કદાપિ જોઇ જ નથી. હાયરે ! રૂપ ! હાયરે ! સૌન્દર્ય !"

રામરાયે કહ્યું:—"હા. કિશોર! તમારૂં કહેવું બરાબર છે. એ અંગના ખરેખર ઘણી જ સુંદર છે. અરે એની સુંદરતા પાસે તો બિચારી કામદેવની રતિને પણ પાણી ભરવું પડે તેમ છે. અહા! તે કેવું મીઠું મીઠું બોલે છે! જાણે નંદનવનમાં કોયલ જ ટહુકાર કરતી હોયની! પણ તમે તેને હસતી બોલતી જોઇ છે ખરી કે? તેની સાથે પરિચયમાં આવવાનો અથવા વાતચીત કરવાનો તમને પ્રસંગ મળ્યો છે ખરો કે?"

કિશોરે જવાબ આપ્યો:—"તે મદભરી મોહિની હસી બોલીને જ આખો દિવસ વીતાડે છે. મૂઢની પેઠે મૌન ધારી બેસી રહેવાની તેને ટેવ જ નથી. એક દિવસ તે એક બાબૂસાથે કાંઇક છૂપી છૂપી વાતો કરી રહી હતી, એ સમયે અચાનક હું ત્યાં જઇ ચઢયો હતો. એ જોઇને તે ઘણી જ શરમાઇ ગઈ હતી. મેં તે બુલબુલ જેવી બાળાને જ્યારે કોઇપણ પ્રકારનો સંકોચ ન રાખવાનો આગ્રહ કર્યો, ત્યારે તેણે મારી સ્હામે નયનકટાક્ષ કરી મારા હૃદયને એવું તો જખ્મી કરી નાખ્યું હતું કે, પછી મારામાં બોલવાની શક્તિ પણ રહી નહોતી. ભાઇ! સ્ત્રીઓની આંખમાં કોણ જાણે કેવો જાદુ સમાયલો છે કે, પુરુષો બિચારા તેના ગુલામ બની જાય છે, મારી પણ એવી જ દશા થઈ ગઇ હતી. એ ચાલાક ચતુરાએ ઘડીના છઠ્ઠા ભાગમાં મારી બોબડી બંધ કરી દીધી હતી. વાહરે નખરાળી નારીની ચાલાકી!"

રામરાયે કહ્યું:—"બચ્ચા, હું તને સારી રીતે ઓળખું છું, તું મારી પાસે તારા ભેદને શા માટે છૂપાવે છે જ્યારે તું ગાડી જોડી તેમાં તે મધુરીને બેસારી બહાર ફરવા લઇ જાય છે, ત્યારે તેની સાથે ઘણી ઘણી મીઠી વાતો કરી લે છે. મારાથી તારી એક પણ વાત અજાણી નથી. તમારી બન્નેની આંખો આજ કાલ લડી રહી છે.

અરે ! વધારે શું કહું તું તેના પ્યારમાં પડયો છે અને એ તારાપર આફરીન થઇ રહી છે. પણ બચ્ચા ! બુલબુલનો શિકાર બાજ થતાં પહેલાં બાણુ વાગવાનો ભય બહુજ રાખજે. જો ગફલતમાં રહીશ તો બાણુસાહેબના હાથથી માર્યો જઇશ. એ ભોળી ભામિનીને ભરમાવીને તારી પ્રેમિકા બનાવતાં પહેલાં તેનું પરિણામ કેવું વિષમ મળશે, એના ખ્યાલને છેક ન ભૂલીશ. ”

કિશોરે કહ્યું:—“ રામા ! જરાં વિચારીને બોલ. આવી વાતોમાં ખૂન ખરાબી સમાયલી છે, એનો પૂરતો ખ્યાલ કર. વગર વિચાર્યું ન બોલ. આવી જૂઠી વાત પણ જો કોઇના સાંભળવાંમાં આવી જાય તો તેથી મારી તથા તે બિચારી નિરપરાધી બાળાની ખાનાખરાબી થઇ જાય તેમ છે. કોઇના પર જૂઠા દોષનું આરોપણ કરવું યોગ્ય નથી. મારે અને તે બાળાને કશો પણ સંબંધજ નથી. ”

રામરાયે ગુસ્સે થઇને કહ્યું:—“ કિશોર ! વાતો બનાવવી છોડી દે. શું હું અત્યારે જે કાંઇ કહી રહ્યો છું, તે સર્વ જૂઠુંજ છે ? ના—કદાપિ નહિ. એ વાતમાં અસત્યનો અંશ માત્ર પણ નથી. જ્યારે તે દિવસે રાત્રે તું તે રૂપવતી રમણીને ઘેર ગયો તે દિવસે બાબૂ અથવા તો તે રમણીનો સ્વામી તારી પત્ની પાસે ગયો હતો. તેં બાબૂની પત્ની પાસેજ રાત્રિ વીતાડી હતી અથવા તો એ મોહિનીના પ્રણયનો ઉપભોગ કર્યો હતો તથા બાબૂએ તારી સ્ત્રીના શયનભવનમાંજ રજનીનો અંત આણી વિવિધ પ્રકારની રતિક્રીડા કરી હતી. આ બધો બનાવ મેં મારી નજરોનજર જોયો છે, માટે હવે મને જૂઠો કરાવવાની તું કશી પણ કોશિશ કરીશ નહિ. બાબૂની પત્નીને અને તારે જેવો ગુપ્ત સંબંધ છે, તેવોજ તારી પત્ની સાથે બાબુસાહેબનો પણ ગુપ્ત સંબંધ જોડાયલો છે. કહે, આનાથી વધારે પ્રમાણો મેળવવાની

તારી ઇચ્છા છે ખરી કે? જો હોય તો જલ્દી કહે, એટલે હું સત્વર એનું નિવારણ કરૂં."

કિશોરે શરમાઇને તે વાતને ઉડાવી દેવાના ઉદ્દેશથી કહ્યું:—"યારૂ ભાઇ, તું જેમ કહે તેમ કબૂલ કરૂં છું પણ તેં એક કહેવત નહિ સાંભળી હોય કે, ધનવાનોના પુત્રોને નોકરી કરવાનો તથા નોકરોના છોકરાઓને ગાદીપર બેસવાનો પણ ઘણીવાર પ્રસંગ આવે છે. દુનિયામાં એવો જ પ્રકાર સર્વદા ચાલ્યા કરે છે. ધનવાનોના ઘરના ભવાડા ભયંકર હોય છે. બહારથી દમામ દેખાય છે, પરંતુ અંદર તો એટલો બધો સડો હોય છે કે જેનું વર્ણન પણ થઈ શકે તેમ નથી. વ્યભિચારના ઉત્પાદકો, કાળાં કામના કરનારાઓ, ગરીબોનાં ગળાં રેંસનારાઓ, પ્રપંચ વિદ્યાનો પ્રચાર કરનારાઓ મુખ્યત્વે ધનવાનો જ છે. તેમનાં સંતાનો પણ તેમનાં પોતાનાં હશે કે કેમ એનો પણ સંદેહ જ રહ્યા કરે છે. કારણ કે; તેઓ કામવિકારને આધીન થઇને પોતાની પત્નીના પ્રેમને ચૂર્ણવિચૂર્ણ કરી વારાંગનાઓ અથવા વેશ્યાઓમાંજ લુબ્ધ રહે છે અને એના યોગે છેવટે તેઓ પોતાના અમૂલ્ય મનુષ્યત્વને પણ ગુમાવી બેસે છે."

રામરાયે કહ્યું:—"આજે સાંભળ્યું છે કે, રાજાસાહેબની કન્યા પણ કાંઈક બિમાર પડી છે."

કિશોરે કહ્યું:—"હા, મેં પણ સાંભળ્યું છે. રાજા બાપૂએ પાણીની પેઠે પૈસા ખર્ચવા માંડયા છે. હજારો વૈદ્યો તથા હકીમોને તેડાવ્યા છે, પરંતુ કોઇ પણ રીતે તેને આરામ જ થતો નથી.'

રામરાયે કહ્યું:—"ભાઈ, એ રોગ ઘણોજ ભયંકર અને અસાધ્ય છે. હકીમો અથવા વૈદ્યોથી મટી શકે તેવો નથી. કારણ કે,

એ પ્રેમનો વ્યાધિ છે અને એ વ્યાધિ પ્રેમિક વિના કદાપિ ઓછો થતો નથી. ”

કિશોરે કહ્યું:—“ તું કાંઇક અતિ વિશ્વાસી છે. ગમે તેવા રોગોને હકીમો નાબુદ કરી શકે છે. મક્કાપીરની શક્તિ કાંઇ જેવી તેવી નથી. તેની કૃપાથી સર્વ રોગો નાબૂદ થઇ શકે છે. ”

રામરાયે કહ્યું:—“ રામ–રામ ! આ શું બોલ્યો ? હિન્દુઓના બધા દેવો ઉંઘી ગયા છે કે તું પીર પયગંબરનું નામ બોલી રહ્યો છે. શું તને જરા શર્મ પણ નથી આવતી ? તોબા ! એ મિયાંસાહેબ ! એ મદારબાબા ! એ ગૂંગાપીર ! હે ગાજીગઈ ! બાળબચ્ચાં પર કૃપા રાખજે ! ”

કિશોરે કહ્યું:—“ મૂર્ખા ! પીરની પણ ટીકા કરે છે ? તે ધારે તો ઘડીવારમાં સર્વ સારૂં કરી શકે છે ? ”

રામરાયે કહ્યું:—“ ગમાર ! તું મૂર્ખ છે ! આમાં તારો શો દોષ દઉં ? આ કળિકાળજ એવો વિચિત્ર છે ! મનુષ્ય માત્રને પોતાના દેવપરથી આસ્થા ઉઠી ગઇ છે અને પરાયા દેવને પૂજવા લાગ્યા છે ! જો તું ખરો હિંદુ હોત તો, કાળી, દુર્ગા, ભદ્રકાળી, મહાકાળી, અંબા બહુચરા, મેલડી, સિંકોતર, હનુમાન આદિ દેવ દેવીઓનાં નામ ભૂલીને પીરપયગંબરનાં નામ લેવાનું કદાપિ પસંદ કરત નહિ. પણ હાય ! જમાનો જ એવો જુલ્મી આવી ગયો છે કે કોઈ કોઇની વાત કહેવા જેવું રહ્યું નથી. કોઇએ ખરૂં જ કહ્યું છે:—

“ અબ સાંચહુ કલિયુગ આયો;

પૂત કહ્યો બાપકો ન માનત, કરત આપનો ભાયો;
બેટી બેંચત શંકન આનત દિન દિન મોલ બઢાયો.

કબર ઘોહરે મસ્જિદ પૂજે પીરન કો શિરનાયો;
મિયાંકા સેહરા હાય ચઢાવત કુલકો ધરમ ગંવાયો;
જિન મારી હજારહાં ગઉવૈં તિનકો માથ નવાયો;
ગાજી મરદ કે વ્હૈ મુરીદ તુમ અપનો નામ ધરાયો;
ધિક ધિક તુમ્હરી કઠિન કુમતિકો નિજ દેવહિ વિસરાયો;
ધરત તાજિએ પીટત છાતી માતા પિતૈ લજાયો;
હા હુસેન! કહિ રોવત મૂરખ યહ કુપંથ મન ભાયો;
શરબત ઉનકે નામે પિયાવત લેત પ્રસાદ સવાયો;
ઋષિ સન્તતિ વ્હૈ પૂજહુ મુરદન જ્ઞાનહિ કહાં ગંવાયો;
ચેતહુ ચતુર ચિતૈ અપની તન ભારત નામ નસાયો.

"વળી બીજા એક વિદ્વાને કળિકાળનો આબેહુબ ચિતાર આપતાં વર્ણવ્યું છે કેઃ—

"એવો કલયુગ હવે આવ્યોરે, દુનિયામાંથી ઘટીરે દયા—
એવા મોટા મોટા મહાજનરે, લખોપતિ લોભી થયારેજી.
ધરતીમાંથી ધરમ ગયો ને, પાપનું વધી ગયું પૂર;
પર જન તો પીગળા થઇને વરશે, મેદની થઇ ચકચૂર;
એવું કલયુગનું કારણરે, વાવ્યા કણુ વણસી ગયા રે—
શૂરાનું શૂરવીરપણું ગયું ને, ગયું સતીનું સત્ય;
વેદી ભેદી પંડિત પુરાણી, સરવેની મટી ગઈ મત;
એવું કલજુગનું કારણ રે, લોભમાં લાગી રહ્યા રે જી—
પૃથ્વીમાં પાખંડ પુજશે ને, વીપ્ર કરે વેપાર;
સંન્યાસી ધન સાંચવા લાગ્યા ને, નહિ પતિવ્રતા નાર;
એવા કપટ કરે મોટા રે, અસતિયાના ઓઘ થયારેજી—"

આ સાંભળીને રામરાયે કહ્યું:—આ તો તું આર્ય સમાજીઓની વાતો સાંભળી સાંભળીને મોટો પંડિત થઈ ગયો છે ને શું ? પણ શું ત્યારે, અમારાં માતા પિતા મૂર્ખ હતાં કે, તેઓ ભવાની તથા મિયાં પીરને માનતાં હતાં તથા વારંવાર જાત્રાએ જતાં હતાં વારૂ ?

કિશોરે કહ્યું:—"બેશક, તેઓ મૂર્ખ હતાં, અજ્ઞાન હતાં. બુદ્ધિહીન ગમાર હતાં.

રામરાયે કહ્યું:—"તું મૂર્ખ છે, તારો બાપ મૂર્ખ છે. તું બુદ્ધિહીન ગમાર છે અને તારો બાપ પણ ગમાર છે."

આ પ્રમાણે વાતચીત થતાં થતાં મામલો ગંભીર રૂપ પર આવી ગયો. મદિરાદેવીના ઉપાસક સજ્જનોમાં મારામારીનો વ્યવસાય પણ શરૂ થઇ ગયો. થોડી વારમાં મદિરામંદિરના અધ્યક્ષ સાહેબે આવી તે ઉભય ગૃહસ્થોને પોલિસ બહાદુરને સ્વાધીન કર્યા. પોલિસ તેમની અનુપમ ઇજ્જત અથવા આબરૂનો કશો પણ ખ્યાલ રાખ્યા વિના તરત જ તેમને ગૅટપર લઈ ગયા અને ત્યાર પછી તે સદ્‌ગૃહસ્થોને સારી રીતે પુષ્પાંજલિ આપી, અને તેમના શુદ્ધિમાં આવતાં સુધી ચતુર્ભુજ કરી–પાંચવડીયાં બાંધીને પોલિસ મહાશયોએ તે ભદ્ર પુરૂષોનાં સવ કોઇ દર્શન કરી શકે એવા ઉદ્દેશથી તેમને ચોકીપરજ રાખી મૂક્યા,

પ્રિય વાચક ! આવા શુષ્ક વિષયના વાંચનથી તને કદાચિત્ અણગમો ઉત્પન્ન થાય તો ક્ષમા કરજે. કારણ કે, જ્યારે નવલકથાના લેખકે દુનિયાના સર્વ વિષયો દર્શાવવાનું કાર્ય પોતાના શિરપર વ્હોરી લીધું છે, ત્યારે તેને મનુષ્ય સ્વભાવના વિચિત્ર ભાવો વિશ્વ સમક્ષ પ્રકટ કરવાની ખાસ ફરજ પડે છે. એક સારામાં સારી અને ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ આદર્શવાદી વાર્તામાં પણ જ્યારે લેખકને મનુષ્ય મગજની

વિકૃતિઓનું દિગ્દર્શન કરાવવું પડે છે, ત્યારે આવા સામાન્ય પુસ્તકમાં તો સર્વ પ્રકારનાં દશ્યો અવશ્ય દેખાડવાં જ જોઇએ. વ્યસની જનોની અવસ્થા કેવી ભયંકર હોય છે તથા તેઓ શિષ્ટાચારને કેટલી સીમા સુધી વિસરી જાય છે, એ વસ્તુ દર્શાવવા સિવાય અમારો બીજો કશો પણ ઉદ્દેશ જ નથી. વ્યસન અતિ ભયંકર વસ્તુ છે અને એના યોગે મનુષ્ય પોતાના મનુષ્યત્વથી વર્જિત થઇને ગમે તેવાં કુકર્મોમાં પણ લિપ્ત થઇ જાય છે. તેમને પોતાના દેહનું પણ ભાન રહેતું નથી. પણ હવે અમે એ મદિરામોહક માનવોને પોલિસની સ્વાધીનમાં રાખીને અફીણના ઉપાસકો તરફ અમારા વાચકોનું ધ્યાન ખેંચીશું. એક સડકના કિનારાપર આવેલા સાધારણ માટીના ઓટલા પર બિરાજેલા બે અફીણીઓ મુખમાં હુક્કાની નળી ઘાલી ગુડ ગુડ શબ્દના ધ્વનિથી શહેરને કંપાવતા તથા ધુમાડાના ગોટેગોટથી આકાશ મંડળને આચ્છાદિત કરતા ખરલમાં સહજ પાણી તથા અફીણ નાખી બરાબર ઘોળીને કસૂંબો કરવાની તૈયારી કરી રહ્યા હતા તથા વચ્ચે પોતાના ગપાટા પણ મારતા હતા.

પ્રથમ એક વૃદ્ધ અફીણીએ પોતાના સોબતીને ઉદ્દેશીને કહ્યું:– "ભાઈ! આજકાલ ગોળનો તો ભાવજ ન પૂછો. સાડા નવ પૈસાનો એક શેર ગોળ થઈ ગયો છે! અરે! એટલા પૈસા ખરચવા છતાં પણ જો માલ સારો મળતો હોય તો મ્હોં બળ્યું પૈસાનું ? પણ માલમાંજ મૂળ મીઠું ક્યાં છે ? કાલે મીઠા ચોખા બનાવ્યા અને એક શેર ચોખામાં પોણોશેર ગોળ નાખ્યો, છતાં ચોખા તો તદ્દન મોળાજ રહ્યા. કહો, આવી સ્થિતિમાં માણસ બિચારાં શું ખાય ? જૂઓ તો ખરા, જમાનો કેવો અજબ આવ્યો છે."

આમ કહી તે જમાનાના માટે મોટેથી લલકારીને કહેવા લાગ્યો:–

"અજબ ગજબ આ જમાનો અદ્દભુત આવ્યો;
સર્વત્ર પોકાર અતિ ભીષણ એણે મચાવ્યો;
ધરતી વિશેથી રસ ચૂસીને ઉત્પાત અરે જગાવ્યો;
ધન–ધાન કર્યું સહુ મોંઘું એણે કાળો કેર વર્તાવ્યો."

આ સાંભળીને બીજા અફીણી ગૃહસ્થે એને અનુમોદન આપતાં જણાવ્યું:–"હા, ભાઇ, તમે જે કહો છો, તે અક્ષરે અક્ષર ખરૂં છે. આજે ત્રણ મહિના થયાં મારા આ પેટને મીઠાઈનો એક કકડો પણ મળ્યો નથી. ઘણી વાર દાઢ ડળકી આવે છે. પણ દસ આને શેર પેંડા અને બાર આને શેર મગજની વાત સાંભળીને મારા તો છક્કાજ છૂટી જાય છે. દિવસમાં બાર ચૌદ આના કમાઇએ તે તો નશા પાણીમાંજ ચાલ્યા જાય, પછી નાસ્તાની તો વાતજ શી કરવી? બજારમાં જઈએ કે, 'આજ કાલ તો મોંઘવારી ચાલે છે, પહેલાના ભાવ બમણા થઈ ગયા છે.' આવાં વચનો સાંભળીને જે કાંઇ લેવાની ઇચ્છાં થાય છે તે પણ મટી જાય છે."

પહેલાએ કહ્યું:—"યા અલ્લાહ, બિસ્મિલ્લાહ! મોંઘવારીએ તો કસાઇની જ ગરજ સારી છે. બધી ચીજો વિના ચલાવાય છે, પણ સાલું અફીણ વિના એક ઘડી પણ ચાલી શકતું નથી. પહેલાં રૂપિયાનું જેટલું અફીણ મળતું હતું તેના છઠ્ઠા ભાગે પણ અત્યારે મળતું નથી. અરે માલમાં પણ ઘણો ફેરફાર થઇ ગયો છે. આમ કહેવા છતાં પણ આપણાથી ચાલી શકે તેમ નથી. અફીણ એ એક જાદૂ ભરી ચીજ છે. એના માટે કરોડો રૂપિયા૦ કુરબાન કરવામાં આવે તો પણ ઓછા છે. અહાહા! શી તેની લ્હેજત છે!"

બીજાએ કહ્યું—"મિયાં, મેં એક મૌલ્વી પાસેથી સાંભળ્યું છે કે, ખુદાએ આ દુનિયા બનાવી છે ત્યારે દુનિયાના લોકોને લ્હેજત આપવા

ખાતર આ અફીણને પણ સાથેજ મોકલી આપ્યું છે. એની મજા, એની ખુમારી અને એની મધુરતાનાં જેટલાં વખાણ કરવામાં આવે તેટલાં ઓછાં જ છે. દુનિયામાં એના જેવી લ્હેજતદાર ચીજ બીજી એક પણ નથી, હાયરે અફીણ ! તારી બલિહારી !

પહેલાએ કહ્યું:—"ખરૂં છે, બડા મિયાં ! આ વાત મારા માનવામાં આવી ગઈ છે. અફીણ સ્વર્ગનો દૂત છે, અરે ખુદાનો ફિરસ્તો છે. જેના પર એની મહેરબાની થાય છે તેનો બેડાપાર થઇ જાય છે."

બીજાએ કહ્યું:—"મિયાં સાહેબ ! સમજદાર મરદોની વાતજ જૂદી છે. જેઓ ખરા અક્કલમંદ હોય છે, તેઓજ અફીણ જેવી ઉમદા ચીજની કીંમત આંકી શકે છે. મૂર્ખાઓથી એનું મૂલ્ય અંકાતું નથી."

પહેલાએ કહ્યું:—"મીયાં આ કાળો કૂતરો તમારૂં મ્હોં ચાટી રહ્યો છે કે શું ?"

બીજાએ કહ્યું:—"જરા ઉઠીને જોઇ લોને. મારે વળી ઉઠવાની તકલીફ કોણ લે ?

પહેલાએ જરા આઘા ખસીને કહ્યું:—"હા, એ કૂતરોજ હતો, એની પૂછડી મારા હાથમાં આવી હતી. એ કૂતરો તમારૂં મ્હોં ચાટી રહ્યો હતો."

બીજાએ કહ્યું:—"હશે, ખેર, ચાટવા દો. એમાં શું નુકસાન થવાનું હતું. મારે મ્હોં ધોવાની તકલીફ મટી. એ બિચારા જીવે મારા પર દયા કરી છે, માટે એને ટુકડો રોટલો નાખવાની જરુર છે."

પહેલાએ કહ્યું:—"વાહરે! તમારી આ અક્કલને પણ ધન્યવાદ ઘટે છે."

બીજાએ પૂછ્યું:—"ત્યારે શું તે કૂતરોજ હતો!"

"હા, જરૂર કૂતરોજ હતો!" બીજાના સવાલનો પહેલાએ જવાબ આપ્યો.

બીજાએ પૂછ્યું:—"અને તે મારૂં મ્હોં ચાટી ગયો છે?"

"હા." પહેલાએ કહ્યું.

"ચાલો પંચાત મટી."

"પંચાત શાની?"

"ધોવા કરવાની."

"તમે આજે કાંઈક મીઠાઇ ખાધી હશે, તેથીજ તેણે તમારૂં મ્હોં ચાટી લીધું હશે. પણ ફિકર નહિ. એમાં કાંઇ ભારે નુકસાન થયું નથી. લો હવે, કસૂંબો તો પીઓ."

બીજાએ કસૂંબો પી લીધા પછી હુક્કો પીતાં પીતાં કહ્યું:–"મેં કાલે સાંભળ્યું છે કે, શાહજાદી સાહબા બીમાર પડયાં છે, તો શું તે વાત ખરી છે? તમે એ બાબતમાં કાંઈ પણ સાંભળ્યું છે ખરૂં કે?"

"તેના કશા સમાચાર જ ન પૂછો. તે બિચારીની દશા ઘણી જ માઠી બેઠી છે."

"શું થયું, મને તો જરા કહી સંભળાવો."

"તેના પર કલુવા વીર આશક થયા છે."

"ઓય બાપરે."

પહેલાએ કહ્યું:–"શાહજાદી સિંહણ જેવી બની ગઈ છે."